

Μη αιτιολογημένος διπλασιασμός στην κυπριακή διάλεκτο

Χαράλαμπος Χριστοδούλου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ABSTRACT

Geminates, the appearance of which is the result neither of ancient inheritance and loanwords, nor of any intra-dialect procedure such as assimilations, analogical extensions etc. are considered “spontaneous” (Newton 1968). The aim of this paper is twofold: firstly, there will be an attempt to critically review previous synchronic proposals on spontaneous gemination (concluding that none of these proposals is able to cover all aspects of the phenomenon) and, secondly, it will be shown, through a diachronic and cross-dialect description of the phenomenon, that many Cypriot Greek geminates that were previously regarded as spontaneous can actually be attributed to several other causes. Spontaneous forms are divided into two groups: one includes older forms that are common in the so-called geminating Modern Greek dialects and also occur in medieval texts and the other includes recently geminated forms, not presented in the relevant literature so far.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: διπλά σύμφωνα, κυπριακή διάλεκτος, μη αιτιολογημένος διπλασιασμός

1. Εισαγωγή*

Ένα από τα πιο σημαντικά ισόγλωσσα στη νεοελληνική διαλεκτολογία είναι η διατήρηση της διάκρισης απλών και διπλών συμφώνων και παράλληλα η εμφάνιση νεότερων διπλών που οφείλεται σε διάφορους λόγους (π.χ. δάνεια, αποτελέσματα αφομοιώσεων κ.λπ.). Στα ιδιώματα/διαλέκτους όπου διατηρήθηκε η διάκριση απλού και διπλού συμφώνου ανήκουν η κυπριακή, τα δωδεκανησιακά, τα ιδιώματα της Χίου, της Ικαρίας, της Νοτίου Ιταλίας, του Λιβισιού, μέρος των κυκλαδίτικων και της διαλέκτου της Κύμης-Μεγάρων-παλαιάς Αθήνας-Αίγινας, καθώς και (σε περιορισμένη έκταση) τα καππαδοκικά και τα μικρασιατικά ιδιώματα των Φαράσων και της Σίλλης. Στη διαλεκτική αυτή ομάδα μπορούμε να εντάξουμε και την τσακωνική, η οποία όμως διατήρησε τη διάκριση απλού και διπλού μόνο στην περίπτωση των άηχων κλειστών ως διάκριση δασέος και μη δασέος (Τζιτζιλής υπό δημοσίευση).

Στην κυπριακή διάλεκτο το κυριότερο φωνητικό στοιχείο που διακρίνει τα διπλά από τα απλά σύμφωνα, όσον αφορά τα τριβόμενα και τα αντηχητικά (sonorants), είναι η διάρκεια (length), αφού τα διπλά είναι περίπου 1,5 με 2 φορές πιο μακρά από τα αντίστοιχά τους απλά (Arvaniti 2010: 111). Τα διπλά άηχα κλειστά, εκτός από μεγαλύτερη διάρκεια στο κλείσιμό τους (closure duration), διαθέτουν και δασύτητα, π.χ. /pp/ → [p:^h], /tt/ → [t:^h] κ.λπ. Η κυπριακή είναι η μόνη νεοελληνική διάλεκτος της οποίας τα διπλά σύμφωνα έχουν τύχει εκτεταμένης έρευνας, τόσο σε φωνητικό όσο και σε φωνολογικό επίπεδο. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Newton (1972), Χαράλαμποπούλο (1985), Μαλικούτη-Drachman (1987), Arvaniti (1999, 2001a, 2001b, 2010), Arvaniti & Tserdanelis (2000), Tserdanelis & Arvaniti (2001), Muller (2001, 2002), Malikouti-Drachman (2003), Botinis et al. (2004), Christodoulou (2007), Armosti (2011) κ.ά.

Στο άρθρο αυτό προτείνεται η εξής κατηγοριοποίηση των διπλών συμφώνων, με βάση την προέλευσή τους. Η κατηγοριοποίηση αυτή βασίζεται στον Τζιτζιλή (υπό δημοσίευση), με δύο προσθήκες, την κατηγορία 9 (οπτικά δάνεια) και την υποκατηγορία των διπλών που προέρχονται από φωνολογικά σχήματα στην κατηγορία 6:

1. Διπλά κληρονομημένα άμεσα από την αρχαία ελληνική, π.χ. φύλλον, άλλος.
2. Διπλά από δάνεια, π.χ. ιταλ. *cappello* > καπέλλον.

* Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην κ. Μαριάννα Μαργαρίτη-Ρόγκα για την καθοριστική της συμβολή στην παρούσα εργασία, τον κ. Χρήστο Τζιτζιλή για τις παρατηρήσεις του και για το ότι έθεσε στη διάθεσή μου υπό δημοσίευση εργασία του, το Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, που μου επέτρεψε την πρόσβαση στη βιβλιοθήκη του, καθώς και τον ανώνυμο σχολιαστή, του οποίου οι καίριες παρατηρήσεις έδωσαν την τελική μορφή στο άρθρο. Οποιαδήποτε λάθη και αβλεψίες βαρύνουν αποκλειστικά τον γράφοντα.

3. Διπλά που προέρχονται από τη φωνολογική προσαρμογή ξένων φθόγγων που στις γλώσσες αυτές δεν είναι διπλά, όπως τα δασέα της τουρκικής και της αγγλικής, π.χ. τουρκ. *kel* ([^hʰeɪ]) > κκέλης (= φαλακρός), αγγλ. *cash* [k^hæʃ] > κκαζ.

4. Διπλά από αφομοιώσεις δισυμφωνικών συμπλεγμάτων και κυρίως των συμπλεγμάτων έρρινο + τριβόμενο, π.χ. *νύμφη* > *νύφφη*.

5. Διπλά από υπερδιόρθωση, κυρίως με ανάπτυξη ενός έρρινου πριν από ένα απλό σύμφωνο, π.χ. *μολόχιον* > *μολόγγιον* > *μολόγγι* (βλ. και *μολόγγα* στην ενότητα 3).

6. Διπλά από αναλογικές επιδράσεις μορφημάτων (π.χ. *παθθαίννω* κατά το *μαθθαίννω* < *μανθάνω*), ή φωνολογικών σχημάτων (patterns) (π.χ. η φωνολογική προσαρμογή ελλαδικών επωνύμων από κύπριους ομιλητές, όπως θα δούμε στο 5.1.).

7. Διπλά από παρετυμολογικές επιδράσεις (βλ. και ενότητα 4 παρακάτω).

8. Διπλά που η παρουσία τους σε συγκεκριμένα μορφήματα απέκτησε μορφολογική αξία, π.χ. το μόρφημα *-τερος* (βλ. ενότητα 3).

9. Διπλά που προέρχονται από τη γραφή (οπτικά δάνεια), π.χ. το λόγιας προέλευσης *κόμμα* (με τη σημασία «πολιτικό κόμμα»).

10. Διπλά εμφαντικά-εκφραστικά, π.χ. τύποι του παιδικού λόγου (*κοκκό*, *ουφφού* = φαγητό), ηχομιμητικά (*κακκαρίζω*, *σισίνιζω* = χλιμιντρίζω) κ.ά.

11. Μη αιτιολογημένος διπλασιασμός.¹ Περιλαμβάνει τους τύπους εκείνους που δεν μπορούμε να εντάξουμε σε κάποια από τις προαναφερθείσες κατηγορίες.

Εδώ θα ασχοληθούμε ειδικότερα με την τελευταία κατηγορία διπλών συμφώνων, αυτών που οφείλονται σε ένα φαινόμενο που ονομάζεται μη αιτιολογημένος διπλασιασμός (*spontaneous gemination*) και κατά το οποίο ορισμένες λέξεις εμφανίζουν διπλό σύμφωνο απροσδόκητα, χωρίς κάποια ετυμολογική ερμηνεία, αφού δεν μπορούν να αποδοθούν ούτε στην αρχαία ελληνική, ούτε σε κάποια ξένη γλώσσα ή σε διάφορες ενδοδιαλεκτικές διαδικασίες (Newton 1968: 29). Σημειώνουμε ότι παρόμοια φαινόμενα μη αιτιολογημένου διπλασιασμού έχουν επισημανθεί σε διάφορες γλώσσες όπως η εβραϊκή της Βίβλου (Joüon & Muraoka 2006),² η ιταλική (Rohlf's 1966 και Borrelli 2002), η *Nhanta* (Blevins & Marmion 1994), η λατινική (Graur 1929) και οι γερμανικές γλώσσες (Martinet 1937).³

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται πρώτον η γενική αξιολόγηση των προτάσεων που έγιναν προς ερμηνεία του μη αιτιολογημένου διπλασιασμού (ενότητα 2), ενώ στη συνέχεια γίνεται ενδεικτική παράθεση και ανάλυση τύπων που θεωρούνται μη αιτιολογημένοι (ενότητες 3 και 4), με στόχο να αποδειχθεί ότι αρκετοί τύποι με διπλό που θεωρούνταν ως μη αιτιολογημένοι (κυρίως από τον Newton 1968) επιδέχονται άλλη ερμηνεία και μπορούν να καταταχθούν σε μία από τις άλλες δέκα προαναφερθείσες κατηγορίες προέλευσης διπλών συμφώνων. Οι διαλεκτικοί αυτοί τύποι διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες: στην πρώτη (ενότητα 3) περιλαμβάνονται οι παλαιότεροι τύποι, δηλαδή τύποι που είτε είναι κοινοί με άλλες διπλωτικές διαλέκτους, είτε εμφανίζονται σε μεσαιωνικά κυπριακά κείμενα. Η

¹ Ο όρος «μη αιτιολογημένος διπλασιασμός» (Τζιτζιλής υπό δημοσίευση) αποδίδει το αγγλικό *spontaneous gemination*, που για την κυπριακή διάλεκτο χρησιμοποίησε πρώτος ο Newton (1968). Δεν προτιμήθηκαν οι όροι «υστερογενής διπλασιασμός» (Μαλικούτη-Drachman 2009) ή «δευτερογενής διπλασιασμός» (Μηνάς 1987), επειδή θεωρούμε ότι ο υστερογενής-δευτερογενής διπλασιασμός αποτελεί ένα γενικότερο πλαίσιο που καλύπτει πολλές περιπτώσεις διπλασιασμού και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλωθεί μόνον το συγκεκριμένο φαινόμενο. Αποφεύγεται επίσης ο όρος «μη ετυμολογικός διπλασιασμός», επειδή υπάρχουν περιπτώσεις μη ετυμολογικού διπλασιασμού (δηλαδή διπλασιασμού που δεν μπορεί να αποδοθεί στην ιστορία της λέξης) που μπορούν ωστόσο να αιτιολογηθούν: ο εκφραστικός διπλασιασμός είναι ένα τέτοιο παράδειγμα. Τέλος, πιστεύουμε ότι ούτε η απόδοση του αγγλικού όρου ως «αυτόματος διπλασιασμός» καλύπτει όλες τις πτυχές του φαινομένου, αφού όπως θα φανεί στην ενότητα 3 πολλοί τύποι είναι διπλασιασμένοι εξαιτίας παλαιότερων διαδικασιών διπλασιασμού και όχι αυτόματα.

² Αναφέρουν και ορισμό του φαινομένου: “This gemination is called *spontaneous* because it appears not to have any extrinsic cause, unlike doubling due to assimilation, or any intrinsic cause as in the case of the doubling in the intensive forms” (Joüon & Muraoka 2006: 71).

³ Οι Graur και Martinet μάλλον αναφέρονται σε ένα είδος εμφαντικού διπλασιασμού, όπως θα δούμε στο 2.4.

διαχρονική παρουσία των συγκεκριμένων τύπων στη διάλεκτο είναι κατά τη γνώμη μας και η αιτία που κάθε συγχρονική απόπειρα περιγραφής τους δεν ήταν επαρκής, αφού στην πραγματικότητα πρόκειται για κατάλοιπα παλαιότερων περιόδων της διαλέκτου και όχι για αποτελέσματα συγχρονικών διαδικασιών. Στη δεύτερη κατηγορία μη αιτιολογημένων διπλών (ενότητα 4) τοποθετούμε τους νεότερους τύπους, τους οποίους δεν έχουμε εντοπίσει σε κάποια άλλη διπλωτική διάλεκτο ή στις κυπριακές μεσαιωνικές πηγές και οι περισσότεροι από αυτούς δεν έχουν εμφανιστεί εξ όσων γνωρίζουμε στη βιβλιογραφία. Επιχειρείται και εδώ μια πρώτη προσπάθεια ερμηνείας ορισμένων από αυτούς με βάση την κατηγοριοποίηση που παρατέθηκε. Τέλος, εξετάζονται επιμέρους περιπτώσεις, όπως π.χ. οι λεξιλογικές μονάδες που παρουσιάζουν διπλασιασμό του /l/ στην έμβαση της τελευταίας συλλαβής (ενότητα 5).

2. Επισκόπηση των προηγούμενων απόψεων

2.1. Ο μη αιτιολογημένος διπλασιασμός οφείλεται στην επίδραση του τόνου

Αυτή η άποψη υιοθετήθηκε για την πλειονότητα των διπλωτικών διαλέκτων και θεωρήθηκε άλλοτε ως η μόνη αιτία και άλλοτε ως μία από τις πιθανές αιτίες δημιουργίας διπλών που δεν μπορούν να αιτιολογηθούν. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Schwyzer (1938), Pernot (1907) για τη Χίο, Χατζιδάκι (1907) για την Ικαρία, Tsopanakis (1940) για τη Ρόδο, Rohlf's (1930) για τη Νότια Ιταλία, Ανδριώτη (1961) για το Λιβίσι, Καραναστάση (1965) για την Κω, Μηνά (1970) για την Κάρπαθο και Newton (1968)⁴ και Davy & Panayotou (2003)⁵ για την Κύπρο.

Τα πρώτα σημάδια αμφισβήτησης αυτής της άποψης φάνηκαν ήδη στις ίδιες τις εργασίες ορισμένων από τους παραπάνω μελετητές, π.χ. για τον Pernot ο Seiler (1978: 209) αναφέρει: «όλο το υλικό των διπλών από τη Χίο το ταξινομεί ανάλογα με τη θέση που έχουν τα διπλά αυτά ως προς τον κύριο τόνο της λέξεως. Δεν καταλήγει όμως σε κανένα οριστικό συμπέρασμα σχετικά με το θέμα αυτό, αν δηλ. και πώς ο τόνος προκαθορίζει κατά κάποιον τρόπο τα διπλά»· ο Ανδριώτης (1961: 45), ενώ αποδίδει στην επίδραση του τόνου τον διπλασιασμό ορισμένων παραδειγμάτων, αφήνει κάποια ανερμήνευτα· τέλος, ο Newton (1968: 17) ήδη εκφράζει επιφυλάξεις για την αναγωγή του τόνου από τους Schwyzer και Rohlf's ως τη μόνη αιτία εμφάνισης αυτών των διπλών. Για την κυπριακή διάλεκτο, η πρόταση περί επίδρασης του τόνου αμφισβητείται ήδη το 1894 από τον Μενάρδο (1969: 21): «Ως εικός, του γλωσσικού τούτου φαινομένου την αιτίαν ευθύς αποδίδει τις εις τον τόνον. Αλλ' αν επιζητήση γενικόν τινά νόμον, αμαρτάνει της ελπίδος».

Υποστηρίζουμε ότι η άποψη περί επίδρασης του τόνου δεν ερμηνεύει επακριβώς το φαινόμενο. Το γεγονός ότι παραμένει αδιευκρίνιστη η αιτία της επιλογής άλλοτε του προτονικού και άλλοτε του μετατονικού συμφώνου αποτελεί κατά τη γνώμη μας μια πρώτη ένδειξη αδυναμίας της παραπάνω θέσης. Επίσης, είναι γεγονός ότι στην κυπριακή διάλεκτο, όπου επικρατεί (στις πλείστες των περιπτώσεων) ο κανόνας της τρισυλλαβίας⁶ και το

⁴ Ο Newton σε γενικές γραμμές δέχεται την επίδραση του τόνου, αλλά σε μερικά σημεία αμφιβάλλει αν είναι η μοναδική αιτία αυτών των διπλασιασμών: "We cannot at the moment state the sufficient causes for spontaneous gemination although some of the necessary ones may be determined (the occurrence of simple consonants of specified types adjacent to stress)" (1968: 50). Εκτός από αυτό, εκφράζει και την υπόθεση ότι το φαινόμενο μπορεί να οφείλεται στην επίδραση-εγγύτητα του ισχυρότερου τόνου μέσα σε μια πρόταση (sentence stress), αλλά αποφεύγει να διατυπώσει μια πιο ολοκληρωμένη άποψη λόγω ελλιπούς υλικού (1968: 40-41 και 48).

⁵ Οι Davy & Panayotou (2003: 158) στην επίδραση του τόνου αποδίδουν μόνον ορισμένους μη αιτιολογημένους διπλασιασμούς: σε σύνθετα, π.χ. με την πρόθεση *ανά* (*ανάθθεμαν* < *ανά* + *θέμα*, *αννοίγω* < *ανά* + *οίγω* κλπ), σε εμπρόθετες ιδιωματικές εκφράσεις, π.χ. *που λλόου του* ή σε παράγωγες λέξεις, π.χ. *κριθάριν* (< *κριθάριον* < *κριθή*), *μαλλώννω* (< *μαλώνω* < *όμαλός*) κ.λπ. Άλλοι μη αιτιολογημένοι διπλασιασμοί οφείλονται κατά την άποψή τους στη συλλαβική δομή ορισμένων τύπων (βλ. και 2.2.) ή σε επίδραση αρχαίων επιθημάτων με διπλά (βλ. 5.1.).

⁶ Στην κυπριακή διάλεκτο ο κανόνας της τρισυλλαβίας γενικά ισχύει σε επίπεδο λέξης, όχι όμως σε επίπεδο φωνολογικής λέξης, π.χ. [te'tradion], [ˈðaskalos], αλλά [to-te'tradiom-mu], [o-ˈðaskaloz-mu]. Η μη ισχύς του νόμου της τρισυλλαβίας δεν είναι όμως καθολική για το σύνολο των διπλωτικών ιδιωμάτων.

μεγαλύτερο μέρος των λέξεων είναι δισύλλαβες και τρισύλλαβες,⁷ ένα μεσοφωνηεντικό σύμφωνο έχει στατιστικά πάρα πολλές πιθανότητες να βρεθεί δίπλα σε τονισμένο φωνήεν. Και εάν λάβουμε υπόψη ότι τα διπλά αυτά δεν εμφανίζονται στην αρχή της λέξης,⁸ αλλά και το ότι κάποια σύμφωνα σχεδόν ποτέ δεν διπλασιάζονται εντός λέξης, καταλαβαίνουμε ότι οι πιθανότητες να βρεθεί ένα διπλό κοντά σε τονισμένο φωνήεν είναι πάρα πολύ μεγάλες. Τα παραδείγματα *μούττη, κύμμαν, ανάθθεμαν, ούλλος, έσσω* (μετατονικός διπλασιασμός) και *αννοίω, βουττώ* (προτονικός διπλασιασμός) δείχνουν ότι οι συγκεκριμένοι τύποι διπλασιασμού δεν θα μπορούσαν να έχουν σε άλλη θέση τα διπλασιασμένα τους σύμφωνα και αναγκαστικά ταξινομήθηκαν ως μετατονικά και προτονικά αντίστοιχα. Η θεωρία αυτή ταξινομεί εκ των προτέρων τα μη αιτιολογημένα διπλά σε προτονικά και μετατονικά και αναπόφευκτα αυτή η ταξινόμηση φέρνει τον τόνο στο προσκήνιο. Με αυτή τη θεωρία δεν μπορούν εξάλλου να ερμηνευθούν διπλασιασμοί που εμφανίζονται μακριά από τονισμένο φωνήεν (*άνηθθος, παρουττοθήκη*). Τέλος, σε καμία περίπτωση αυτή η θέση δεν επεξηγεί γιατί επιλέγονται οι συγκεκριμένοι τύποι για διπλασιασμό και όχι οι υπόλοιποι στους οποίους υπάρχουν μεσοφωνηεντικά (προτονικά ή μετατονικά) σύμφωνα (βλ. και παράδειγμα με τον τύπο *βουττώ* στο 2.5.).

2.2. Ο μη αιτιολογημένος διπλασιασμός οφείλεται στη συλλαβική δομή της διαλέκτου

Βασικός εκπρόσωπος αυτής της θέσης είναι ο Seiler (1978) (βλ. επίσης Hamp 1961, Καραναστάση 1965 και Davy & Panayotou 2003⁹), ο οποίος μελέτησε το φαινόμενο του διπλασιασμού στα δωδεκανησιακά ιδιώματα. Σύμφωνα με τον Seiler, οι διπλωτικές διάλεκτοι χαρακτηρίζονται από την τάση να εμφανίζουν βαριές συλλαβές, που μπορούν να έχουν είτε τη μορφή μιας κλειστής συλλαβής (Σ)ΦΣ (με διπλασιασμό του συμφώνου της έμβασης της επόμενης συλλαβής, ούτως ώστε να δημιουργείται ένα νέο τεμάχιο σε θέση εξόδου στην προηγούμενη συλλαβή), είτε τη μορφή μιας ανοικτής συλλαβής με μακρό φωνήεν (Σ)Φ: (με αποβολή μεσοφωνηεντικών ηχηρών τριβομένων συμφώνων, π.χ. *το φιλ*, ή με επίδραση του τόνου, π.χ. *πατέρας*). Αυτή η σχέση ανάμεσα στις δύο μορφές βαριάς συλλαβής είναι εναλλακτική: αν δεν αναπτυχθεί μακρό φωνήεν, τότε αναπτύσσεται διπλό σύμφωνο (Seiler 1978: 225). Κατά τον Seiler, λοιπόν, η εμφάνιση των μη αιτιολογημένων διπλών σε ορισμένους λεξιλογικούς τύπους αποτελεί ένα ακόμη παράδειγμα προσαρμογής των διπλωτικών διαλέκτων στη γενική αυτή αρχή που διέπει τη συλλαβική τους δομή.

Η θεωρία του Seiler αναλύεται και από τον Newton (1968: 50-55), ο οποίος, αν και συμφωνεί σε αρκετά σημεία μαζί του, διαπιστώνει ότι τα δεδομένα από τις διαλέκτους δεν επαληθεύουν όλες τις προβλέψεις της θεωρίας του. Θα αναφερθούν ενδεικτικά δύο επιχειρήματα κατά της θεωρίας του Seiler.

Πρώτη αδυναμία της θεωρίας του Seiler αποτελεί η θέση ότι τα «μακρά» φωνήεντα που προκύπτουν από την αποβολή των ηχηρών τριβομένων απαντούν μόνο στις διπλωτικές διαλέκτους. Όμως, υπάρχουν διπλωτικά ιδιώματα στα οποία δεν παρατηρείται αποβολή μεσοφωνηεντικών ηχηρών τριβομένων, π.χ. το κυπριακό ιδίωμα της Πιτσυλιάς (Χατζηιωάννου 1949: 189, Newton 1972: 96, 179-180), στο οποίο διατηρείται το μεσοφωνηεντικό /ð/, ιδιώματα της Νότιας Ιταλίας (Rohlf's 1950: 46 κ.εξ.), το ιδίωμα της

⁷ Βλ. Petinou & Okalidou (2006: 339-340) για μια ταξινόμηση της κυπριακής συλλαβής, με μικρό δείγμα (περίπου 600) λέξεων που εμφανίζονται νωρίς στην ομιλία των παιδιών.

⁸ Τα λίγα παραδείγματα που θεωρούνται ότι έχουν μη αιτιολογημένο διπλό στην αρχή της λέξης δέχονται διαφορετική ερμηνεία, όπως θα δούμε παρακάτω.

⁹ Οι τελευταίοι αποδίδουν την εμφάνιση ορισμένων μη αιτιολογημένων διπλασιασμών ως αντιστάθμισμα της απώλειας ενός μακρού φωνήεντος, π.χ. *στύλος > στύλλος*. Παραμένει όμως αδιευκρίνιστο γιατί επιλέγονται οι συγκεκριμένες λεξιλογικές μονάδες (που διέθεταν μακρό φωνήεν στην αρχαία ελληνική) για διπλασιασμό. Εξάλλου πολλά από τα παραδείγματα που παραθέτουν μπορούν να οφείλονται στα φωνολογικά σχήματα με διπλό /l/ (*κουρτούλλα, πασπάλλα, τροχάλλα*) (βλ. και 5.1.), στην τάση των ρημάτων να διπλασιάζουν το /n/ (*δήγνω, πίννω, φκαίννω*) κ.λπ.

Κύμης (Αλεξανδρής 1894) κ.ά. Από την άλλη, υπάρχουν ιδιώματα που δεν είναι διπλωτικά, αλλά αποβάλλουν τα μεσοφωνηεντικά ηχηρά τριβόμενα (κυρίως το ραχιαίο /ɣ/), π.χ. τα Επτάνησα (Χυτήρης 1992: 220), η Σάμος, η Σαντορίνη (Newton 1968: 51) κ.ά.

Δεύτερον, εκφράζουμε τις αμφιβολίες μας για την άποψη ότι η κυπριακή διάλεκτος διέπεται αποκλειστικά από την τάση για κλειστές συλλαβές. Αν και η παρουσία του τελικού /n/ είναι έντονη στην κυπριακή, εντούτοις υπάρχουν ενδείξεις στη διάλεκτο για προτίμηση στις ανοικτές και όχι στις κλειστές συλλαβές. Αναφέρουμε ενδεικτικά το γεγονός ότι σε αρκετά ιδιώματα της κυπριακής το τελικό /n/ χάνεται όταν ακολουθεί παύση (Βαγιακάκος 1973: 100), π.χ. *tolipon* → [toli'po], *kamnumen* → ['kamnume], καθώς και το φαινόμενο της επένθεσης του /i/ (ή /e/) ανάμεσα σε δύο λέξεις, εάν η πρώτη λήγει σε /n/ ή /s/ και η δεύτερη είναι ρήμα που αρχίζει με συμφωνικό σύμπλεγμα ή διπλό (π.χ. *έν-ι-φταννω*, *να τους-ι-σκοτώσεις*, *μέν-ι-ππεσεις*). Αυτό έρχεται σε συμφωνία και με συγχρονικές περιγραφές της κυπριακής συλλαβής (λ.χ. Drettas 2001 και Coutsougera 2003), που υποστηρίζουν ότι γενικά η διάλεκτος τείνει προς ανοικτές και όχι προς κλειστές συλλαβές. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι το αν θα χαρακτηριστεί η κυπριακή ως διάλεκτος που προτιμά τις κλειστές ή τις ανοικτές συλλαβές εξαρτάται και από τη φωνολογική αναπαράσταση που εκάστοτε επιλέγεται, π.χ. εάν τα διπλά σύμφωνα θεωρηθούν ετεροσυλλαβικά, τότε σε μεσοφωνηεντική θέση προκύπτει μία κλειστή συλλαβή, π.χ. *κούππα*: /'kyp.pa/, ενώ, αν θεωρηθούν ταυτοσυλλαβικά, τότε η προηγούμενη συλλαβή είναι ανοικτή, π.χ. /'ku.ppa/. Πρόσφατα φωνητικά δεδομένα (λ.χ. Armosti 2011) συνηγορούν υπέρ της ταυτοσυλλαβικής αναπαράστασης των διπλών.

2.3. Ο μη αιτιολογημένος διπλασιασμός οφείλεται στην εμφάνιση ενός έρρινου τεμαχίου πριν από σύμφωνο

Αυτή η πρόταση εκφράστηκε από τον Μηνά (1987: 279), ο οποίος αναφέρει ως αιτία των διπλασιασμών αυτών τη (μαρτυρημένη ή αμάρτυρη) ανάπτυξη ενός έρρινου τεμαχίου πριν από σύμφωνο. Στις μεσαιωνικές πηγές υπάρχουν τέτοιες περιπτώσεις, αν και η συχνότητά τους είναι πολύ περιορισμένη, π.χ. *έμπεσεν* στον *Μαχαιρά* (Dawkins 1932), *μολόγγιον* στον *Ιωάννη Σταφιδά* (βλ. *μολόγχα* στην ενότητα 3).

Είναι γεγονός ότι σε κάποιες (δάνειες κυρίως) λέξεις τα συμπλέγματα έρρινο + κλειστό πραγματώθηκαν από τους Κύπριους ως διπλά, π.χ. *καραττίνα* (< ιταλ. *quarantina*), *καττίνα* (< ιταλ. *cantina*), *πατταλόινιν* (< ιταλ. *pantalone*), *μεττεσές* (< τουρκ. *mentese*). Μαρτυρούνται εξάλλου τύποι με διπλά άηχα κλειστά (<KK> αντί <ΓΚ>) σε ελληνιστικούς παπύρους, π.χ. *άνακκαζόμεθα*, *έπάνακκον*, *προσήνεκκεν* κ.λπ. (Mayser, 1970: 164), συνεπώς δεν θα αποκλείαμε τη δημιουργία άηχων διπλών κλειστών από ένα σύμπλεγμα έρρινο + κλειστό. Σημειώνουμε επίσης ότι παρόμοια διαδικασία αναφέρει ο Martinet (1937: 77-78) για τις γερμανικές γλώσσες.

Αν και η πρόταση του Μηνά φαίνεται ενδιαφέρουσα, και εδώ υπάρχουν ορισμένες σημαντικές αντιρρήσεις. Για παράδειγμα, αναφέρεται μόνον στα /p, t, k, f, θ, x/, αφήνοντας έτσι έξω περιπτώσεις διπλασιασμού άλλων συμφώνων, όπως του /l/. Επίσης, εάν επικεντρωθούμε στις παλαιότερες περιπτώσεις μη αιτιολογημένων διπλών (βλ. ενότητα 3), βλέπουμε ότι για την κυπριακή σε πολλά παραδείγματα δεν υπάρχουν ενδείξεις πιθανής ανάπτυξης έρρινου πριν από άηχο κλειστό ή τριβόμενο σε πολλά παραδείγματα, π.χ. *ποττέ*, *βουττώ*, *μούττη* κ.λπ. Για τις νεότερες περιπτώσεις μη αιτιολογημένων διπλών (βλ. ενότητα 4) τα πράγματα είναι ακόμη πιο δύσκολα για αυτή τη θεωρία, επειδή γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι ορισμένοι από αυτούς τους τύπους που πραγματώνονται με διπλό, στην απλή τους μορφή δεν εμφάνισαν ποτέ έρρινο, π.χ. ο τύπος *χαρουπόμελον* ποτέ δεν πέρασε από ενδιάμεσο τύπο **χαρουμπόμελον*. Προφέρεται από κάποιους ομιλητές ως *χαρουπόμελον*, ενώ άλλοι προτιμούν τον τύπο *χαρουπόμελον*.

Συνοψίζοντας, θεωρούμε ότι πράγματι τα συμπλέγματα με έρρινο αποτελούν πηγή προέλευσης ορισμένων διπλών συμφώνων στην κυπριακή (κατά τον Τζιτζιλή υπό δημοσίευση αυτή φαίνεται να είναι η αίτια δημιουργίας των διπλών των *μολόχχα* και *ανάθθεμαν*: βλ. ενότητα 3), όμως η άποψη του Μηνά πως ο μη αιτιολογημένος διπλασιασμός οφείλεται αποκλειστικά στην εμφάνιση ενός έρρινου πριν από τα άηχα κλειστά και τριβόμενα φαίνεται δύσκολο να ισχύει.

2.4. Ο μη αιτιολογημένος διπλασιασμός οφείλεται σε λόγους έμφασης

Η άποψη αυτή υποστηρίχθηκε από τον Hadjioannou (1988: 206), ο οποίος –κάνοντας αναφορά μόνον σε τύπους που εμφανίζονται σε μεσαιωνικά κείμενα– πιστεύει ότι είναι η έμφαση του ομιλητή που προκάλεσε τον διπλασιασμό ενός απλού συμφώνου: “when there is a reason to emphasize a word, then one of these intervocalic consonants [εννοεί τα: /p, t, θ, s, m, n, l/] is doubled for strengthening it.” Θεωρούμε ότι ο μεγάλος αριθμός κοινών τύπων που μοιράζεται η κυπριακή με άλλες διπλωτικές διαλέκτους είναι αποτρεπτικός παράγοντας για να αποδώσουμε στην έμφαση τη δημιουργία τους. Επίσης, όσον αφορά τη δεύτερη κατηγορία μη αιτιολογημένων διπλών, δεν υπάρχει κανένας λόγος, κατά την άποψή μας, που να ωθεί έναν κύπριο ομιλητή να δώσει έμφαση σε διπλά όπως στις λέξεις: *χαρουππόμελον*, *σημμασία*, *υπερσυντέλλικος*, *φασολλάκιν* (βλ. και στο 5.2. για το ποια διπλά θεωρούμε ότι είναι προϊόντα έμφασης).

Εδώ κατατάσσουμε και τις απόψεις των Graur (1929: 63-79) και Martinet (1937: 148-202), σύμφωνα με τους οποίους τα απλά σύμφωνα μιας λέξης μπορεί να διπλασιάζονται, εάν η λέξη αυτή είναι συχνής χρήσεως και πολύ οικεία στον ομιλητή και τον κάνει να πρόσκειται συναισθηματικά προς το αντικείμενο αναφοράς το οποίο εκφράζει. Οι λέξεις αυτές κατατάσσονται σε διάφορες σημασιολογικές κατηγορίες (ονόματα ζώων ή φυτών, μέρη του σώματος, ηχομιμητικές κ.ά.) και για τον Martinet οφείλουν τα διπλά τους στην έμφαση (*intensité*) και στην επανάληψη (*iteration*). Όπως όμως σχολιάζει ο Newton (1968: 48): “By selecting one’s semantic categories on a broad enough basis one can perhaps include so much under the rubric ‘everyday’ as to render the label meaningless and even if it could be shown that everyday words were particularly liable to gemination it would not necessarily follow that psychological factors were to be considered.” Ο Newton για τα δικά του ευρήματα παραδέχεται ότι: “The relatively large number of items [δηλ. των περιπτώσεων μη αιτιολογημένου διπλασιασμού της κυπριακής] referring to household effects, parts of the body and food are consistent with traditional views [δηλ. τις απόψεις των Graur και Martinet].” Εάν όμως διευρύνουμε το σχετικά μικρό corpus των 54 τύπων του Newton, δεν μπορούμε να αναγάγουμε όλα τα παραδείγματα μη αιτιολογημένου διπλασιασμού σε αυτή την τάση. Και όχι μόνο αυτό, αλλά στην κυπριακή φαίνεται σε αρκετές περιπτώσεις να συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή να διπλασιάζεται το σύμφωνο μιας πρωτοεμφανιζόμενης λέξης στο λεξιλόγιο ενός ομιλητή. Αυτό ήδη έχει εντοπιστεί από το Μενάρδο (1969: 21): «Και τούτων όμως πολύ περισσότερο βαρύνει το ακμαίον αίσθημα των Κυπρίων, το διπλασιάζον ευθύς πάσης καινής λέξεως, ήτοι νεωστί εισαγομένης, ως και κυρίου ονόματος το σύμφωνον, όταν μη συμφωνή προς τους εμφύτους γλωσσικούς νόμους». Τα νεοεισελθόντα *κρέππα*, *ασσασσέρ*, *τσουννάμιν* κ.λπ. είναι ενδεικτικά αυτής της τάσης.

2.5. Ο μη αιτιολογημένος διπλασιασμός οφείλεται στην προσωδιακή δομή των λέξεων στις οποίες εμφανίζεται

Εισηγήτρια αυτής της άποψης είναι η Malikouti-Drachman (2007, 2008). Στο πλαίσιο της Θεωρίας του Βέλτιστου¹⁰ (Optimality Theory), υποστηρίζει ότι το φαινόμενο προκαλείται στα όρια ενός τροχαϊκού πόδα στην αρχή της λέξης, στον οποίο την κυρίαρχη θέση

¹⁰ Για παρόμοια ανάλυση αλλά με διαφορετικούς περιορισμούς βλ. και Drachman (2009).

καταλαμβάνει πάντα η πρώτη συλλαβή (η θέση του τόνου μέσα στον πόδα δεν παίζει κανένα ρόλο) και αυτή η κυρίαρχη θέση εκφράζεται με τον διπλασιασμό του συμφώνου της έμβασης της επόμενης συλλαβής, κάνοντας έτσι την πρώτη συλλαβή βαριά (Malikouti-Drachman 2007: 159). Στη συνέχεια, συγκρίνοντας τα μη αιτιολογημένα διπλά της Κύπρου με αυτά της Κω, αποδίδει τη διαφορά στη δημιουργία αυτών των διπλών μεταξύ των δύο διαλέκτων στη διαφορετική κατεύθυνση του πεδίου του διπλασιασμού: από αριστερά προς τα δεξιά για την Κύπρο, από δεξιά προς τα αριστερά για την Κω.

Αυτό που μπορούμε να παρατηρήσουμε από τα παραδείγματα μη αιτιολογημένων διπλών που έχουμε συναντήσει έως τώρα είναι ότι υπάρχει πράγματι η τάση για διπλασιασμό του δεύτερου σε σειρά συμφώνου της λέξης, το οποίο μπορεί να βρίσκεται είτε στην έμβαση της δεύτερης συλλαβής, είτε στην έμβαση της τρίτης συλλαβής σε περίπτωση που η λέξη αρχίζει με φωνήεν.¹¹ Αυτό ήδη έχει παρατηρηθεί και από τον Newton (1968: 35). Παρ' όλα αυτά, και αυτή η πρόταση δεν μπορεί να καλύψει το φαινόμενο στην ολότητά του. Πρώτα από όλα –και αυτό κάνουν και άλλες ερμηνείες του φαινομένου, όπως παρατηρούμε– δεν εξηγείται γιατί επιλέγονται οι συγκεκριμένες λέξεις για διπλασιασμό και όχι άλλες με παρόμοια δομή, π.χ. για ποιο λόγο διπλασιάζεται το /t/ στο *βουττώ* και όχι στα *πατώ*, *πετώ*, *ζητώ*, *κρατώ*, τα οποία έχουν όμοια συλλαβική δομή). Επίσης, η Malikouti-Drachman χρησιμοποιεί μόνον τις 54 λέξεις μη αιτιολογημένων διπλών του Newton, αφήνοντας έτσι έξω έναν πολύ μεγάλο αριθμό παρόμοιων περιπτώσεων που εμφανίζονται στη σημερινή κυπριακή διάλεκτο. Και ενώ εντοπίζει στα δεδομένα της μόνον μία λέξη που δεν συνάδει με την ερμηνεία που προτείνει (τη λέξη *τουλούπιν*, στην οποία σύμφωνα με την πρότασή της έπρεπε να διπλασιαστεί το /l/ και όχι το /p/, βλ. Malikouti-Drachman 2007: 164), εάν αυξήσουμε τον αριθμό των λέξεων με μη αιτιολογημένα διπλά, διαπιστώνουμε ότι οι περιπτώσεις που δεν μπορούν να ερμηνευτούν πληθαίνουν. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα: *φασολλάκι*, *μολόχχα*, *Μυτιλλήνη*, λέξεις στις οποίες θα έπρεπε να διπλασιαστεί το δεύτερο κατά σειρά σύμφωνο και όχι το τρίτο.

3. Μη αιτιολογημένος διπλασιασμός I

Στην πρώτη κατηγορία μη αιτιολογημένων διπλών κατατάσσουμε τους τύπους εκείνους που ήδη από τη μεσαιωνική εποχή προφέρονταν με διπλό και που είναι κοινοί και σε άλλες διπλωτικές διαλέκτους. Πολλοί από αυτούς τους τύπους εμφανίζονται σε αρχαίες ή μεσαιωνικές πηγές· για τους τύπους που δεν μαρτυρούνται σε κάποια γραπτή πηγή, οι ομοιοτήτες τους με άλλες διπλωτικές διαλέκτους αποτελούν ένδειξη ότι αυτοί οι τύποι δεν είναι αποτέλεσμα νεότερων εξελίξεων της κυπριακής και ότι προφέρονταν με διπλό τουλάχιστον από τη μεσαιωνική περίοδο. Θα δείξουμε ότι αρκετοί τύποι που (σύμφωνα με τον Newton κυρίως) θεωρούνται μη αιτιολογημένοι, στην πραγματικότητα μπορούν να ετυμολογηθούν και έτσι να ενταχθούν σε διαφορετική κατηγορία προέλευσης. Στον (ενδεικτικό) κατάλογο που ακολουθεί, παρουσιάζουμε τύπους των παλαιότερων μη αιτιολογημένων διπλών.

¹¹ Η Μαλικούτη-Drachman (2007: 160) θεωρεί το αρχικό φωνήεν μίας λέξης εξωμετρικό, π.χ. στη λέξη *ανάθθεμαν* το πρώτο /a/ θεωρείται εξωμετρικό και έτσι πόδα σχηματίζουν οι δύο επόμενες συλλαβές.

- /pp/ ^Nαπί(δ)ιν¹² / απίν· < μσν. *απίδι(ν)* < μγν. *ἀπίδιον* υποκορ. του αρχ. *ἄπιον*.¹³ Ο τύπος με διπλό εμφανίζεται το 10ο αιώνα στα *Γεωπονικά* (Beckh 1895).
- ^Aγούπος/βούπος = το κοίλωμα της πινακωτής· < αρχ. *γύπη* = κοίλωμα γης (Φαρμακίδης 1983: 378). Πρβλ. και τα σύνθετα *μονοούππα*, *γουπποσάνιδον*, και τα δύο με τη σημασία της πινακωτής. Ο τύπος *γούπος* στα μεσαιωνικά κείμενα έχει τη σημασία κοίλωμα γης, ενώ το *γουπποσάνιδον* απαντά στον Meursius (1614 λ.).
- ^Nπέφτω· < μσν. *πέφτω* < αρχ. *πίπτω*. Ο Λουκάς (1979: 409) το ανάγει στο αρχ. *ἐπ(ι)πίπτω*, ενώ θα μπορούσε να υποθεθεί και ετυμολογία από τύπο *ἐμπίπτω*. Πρβλ. και το *ἐπεσεῖν* στον Γαληνό τον 2ου αιώνα μ.Χ. (Kühn 1829).¹⁴
- ^Nππη(δ)ώ/απη(δ)ώ/τραπη(δ)ώ. Τύπος *ἀμπήδησε* είναι ήδη αρχαίος (L&S λ. *αναπηδάω*). Το διπλό /pp/ ίσως να προκύπτει και από το αρχ. *ἐπιπηδάω* (L&S λ.).
- ^Nτουλούππιν/τουλούππα = σπάργανο, μικρός σωρός από βαμβάκι· < αρχ. *τολύπη* (Γιαγκουλλής 2009 λ.).
- ^Aτσιππα < μσν. *τσιπα*. Καταγράφεται από τον Ducange (1688) ως *τζήπα* (με εναλλακτικές γραφές *τζίπα/τζόπα*). Αν η λέξη σχετίζεται με τη γλώσσα του Ησυχίου *σῦφαρ* (Schmidt 1867), η οποία περιλαμβάνει και τη σημασία «κρούστα του γάλακτος», θα πρέπει να επισημανθεί η παρουσία του άηχου δασέως <Φ> στον τύπο. Πρβλ. και *βουττώ* παρακάτω.
- /tt/ ^Nβουττώ· < μσν. *βουτώ* < *βουτ(ίζω)* με μεταπλ. -ώ < αρχ. *βυθίζω* (ΛΚΝ λ.). Και σε αυτή την περίπτωση επισημαίνουμε την παρουσία άηχου δασέως <Θ> στον αρχαίο τύπο.
- ^Nλόττα = θηλυκό γουρούνι· έχουν προταθεί αρκετές ετυμολογήσεις για αυτή τη λέξη. Ο Χατζηιωάννου (2000) την ανάγει στο αραγονικό *laton*. Ο Παπαγγέλου (2001) στο λατινικό *lacteus* (= γαλακτερός), ενώ ο Λουκάς (1979) στο λατινικό *lutum* (= πηλός, βόρβορος). Η λέξη με την ίδια σημασία υπάρχει και στην Κρήτη ως *λούτα* (Πάγκαλος 1960 λ.). Μαρτυρημένη με διπλό υπάρχει για πρώτη φορά στον Meursius (1614 λ.).
- ^Nμούττη = μύτη· < αρχ. *μύτις*. Τύπος *μυττίς* απαντά τον 2ο αιώνα μ.Χ. στον Γαληνό (L&S λ. *μύτις*).
- ^Nποτέ· < αρχ. *ποτέ* (= κάποτε) (ΛΚΝ λ.). Κατά τον Παντελίδη (1929: 30), ο τύπος αποτελεί προϊόν έμφασης.
- ^N-ττερος· μόρφημα συγκριτικού βαθμού (π.χ. *καλλύττερος*, *ομορφότερος* κ.λπ.). Κατά τον Τζιτζιλί (υπό δημοσίευση), η διάκριση απλό και διπλό χρησιμοποιήθηκε και για να δηλωθεί η διάκριση θετικός και συγκριτικός βαθμός επιθέτου. Το ζεύγος *καλός* και *καλλίων* λειτούργησε ως πρότυπο και όταν το -τερος ενίσχυσε το *καλλίων*, η διπλότητα μεταβιβάστηκε και σε αυτό. Στη συνέχεια το -ττερος με διπλό /tt/ επεκτάθηκε αναλογικά σε όλα συγκριτικά. Κατά τον Χριστοδούλου (2003: 81), οφείλεται σε αναλογική επέκταση συγκριτικών με διπλό <ττ>, π.χ. *θάττων*, *κρείττων*, *έλάττων* κ.λπ.
- /kk/ ^N(δ)ακκάννω = δαγκώνω. Πιθανόν αναλογικά από το σχήμα απλό και διπλό που υπήρχε στη διάκριση συνοπτικού και μη συνοπτικού· κατά τα *ἔβαλον-βάλλω*: *ἔδακον-δακκώ* (Τζιτζιλίς υπό δημοσίευση).
- /θθ/ ^Nανάθθεμαν· < μγν. *ανάθεμα/ανάθημα*. Κατά τον Τζιτζιλί (προσωπική επικοινωνία), πιθανόν πρόκειται για περίπτωση υπερδιόρθωσης, με ανάπτυξη ενός /n/ και αφομοίωσή του προς το επόμενο /θ/: *ανάθεμα* > **ανάνθεμα* > *ανάθθεμα*. Βλ. και *μολόχχα* παρακάτω. Κατά τον Παντελίδη (1929: 30), το διπλό οφείλεται σε έμφαση.
- άνηθος*. Βλ. *άννηθος*.

¹² Το κεφαλαίο Ν στην αριστερή πλευρά μίας λέξης δηλώνει ότι είναι τύπος που περιλαμβάνεται στις 54 λέξεις μη αιτιολογημένου διπλασιασμού του Newton (1968), ενώ το κεφαλαίο Α δηλώνει ότι η λέξη περιλαμβάνεται στον κατάλογο των 83 λέξεων αμφίβολης ετυμολογίας του Newton. Τα υπόλοιπα είναι λέξεις που είτε βρίσκονται σε άλλες εργασίες, είτε εντοπίστηκαν από εμάς.

¹³ Για τους τύπους που δεν αναφέρεται από πού αντλείται η ετυμολογία τους (και που μπορούν φυσικά να παραλληλιστούν με αντίστοιχους τύπους της ΚΝΕ) εννοούνται το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (ΛΚΝ) (1998) και το Λεξικό Μπαμπινιώτη (2002). Γίνεται δήλωση του ενός ή του άλλου λεξικού μόνον σε περιπτώσεις ασυμφωνίας των δύο.

¹⁴ Για τον τύπο *ἐπεσεῖν* διατηρούμε τις επιφυλάξεις μας, διότι στο κείμενο του Γαληνού στην αμέσως προηγούμενη σειρά υπάρχει τύπος *ἐκπεσεῖν*.

- ^Nκριθθάριν/κλιθθάριν· < μσν. κριθάρι(ν) < μγν. κριθάριον < αρχ. κριθή. Τύπος με διπλό /θθ/ δεν βρέθηκε μέχρι στιγμής σε άλλη διάλεκτο. Ο Παντελίδης (1929: 30) το ερμηνεύει από αναλογία προς το *πλιθθάριν*.
παραμυθθάκιν· < μσν. *παραμύθι* < αρχ. *παραμύθιον*. Ο τύπος εντοπίστηκε στη ΒΔ Πάφο μόνον από ένα άτομο.
- ^Nπόθθεν· < αρχ. *πόθεν*. Ο Παντελίδης (1929: 30) το ερμηνεύει από αναλογία προς το *ένθεν*.
- /xx/ ^Nβήχχας· < αρχ. *βήξ-βηχός*.
μολόχχα· < μσν. *μολόχα* < αρχ. *μολόχη* < *μαλάχη*. Ο τύπος αυτός βρέθηκε μόνο σε άτομα από την Πάφο, επιβεβαιώνοντας έτσι τον Βαγιακάκο (1973: 38). Στον Ιωάννη Σταφιδά (12ος αιώνας) απαντά ως *μολόγχα* (Legrand 1881: 8). Συχνότερος του *μολόχχα* φαίνεται να είναι ο τύπος *μολλόχα*, τον οποίο εντάσσουμε στη δεύτερη κατηγορία μη αιτιολογημένου διπλασιασμού παρακάτω. Κατά τον Τζιτζιλί (υπό δημοσίευση), η ανάπτυξη του /n/ οφείλεται και εδώ σε υπερδιόρθωση.
- /ss/ *βίσσονας*· < μγν. *βίσων* < λατ. *bison*. Ο τύπος με διπλό (*βίσσωνες*) εμφανίζεται ήδη στον Δίωνα Κάσσιο (2ος-3ος αιώνας μ.Χ.) (Boissevain 1955-1969).
^Nέσσω = στο σπιτι. Σύμφωνα με τον Tzitzilis (2004), ο τύπος *έσσω* είναι αρχαίος διαλεκτικός, αλλά αμάρτυρος και είναι αποτέλεσμα της εξέλιξης: **en-i-o* > **έσσω* > *έσσω*.
νησσίν· < μσν. *νησί(ν)* < μγν. *νησίον* < αρχ. *νησος*. Τύπος *νᾶσσο* μαρτυρείται στη Ρόδο από την ελληνιστική εποχή (Herwerden 1910 λ.).
- /mm/ ^Nκρεμμός/κρεμμάζω/κρεμμάλλα κ.τ.ό· πιθανόν από αρχ. *κρημνός* με ολική αφομοίωση του /n/ προς το /m/: /mn/ > /mm/.
^Nκύμμαν/τζύμμαν· < αρχ. *κῦμα*.
^Nμυα/αμμά = αλλά· < μσν. *αμμή* < *αν-μη* (Κριαράς 1968-, λ. *αμή*).
^Nσήμμερα/σήμμερον/σήμμερις· < αρχ. *σήμερον*.
- /nn/ *άννηθος/άνηθος*· < αρχ. *άνηθον*. Και οι δύο ποικιλίες ήδη αρχαίες (L&S λ. *ἄνηθον-ἄνηθον*).
^Nαννοίω· < αρχ. *ἀνοίγω*. Ο Χατζιδάκις (1907: 425) το αποδίδει σε αναλογία προς τα ρήματα σε -*ννύ-ω*. Επισημαίνουμε ότι τα γραφήματα <Y> και <OI> δήλωναν τον ίδιο φθόγγο από τον 3ο αι. μ.Χ.
μαννός = ανήτος· < αρχ. *μανός* (= λεπτός, χαλαρός) < **μαν-Fος* (Chantraine 1999, λ. *μανός*).
^Nνναι/ινναί· < αρχ. *ναί*. Για τον κυπριακό τύπο ο Χριστοδούλου (2003: 81) προτείνει ετυμολόγηση από το *ἦν* + *ναι*, ενώ ο Παντελίδης (1929: 30) το ανάγει σε εμφαντικούς λόγους.
- /ll/ ^Aκαλλιτίττιν (= πέταλο)/καλλικώννω (= πεταλώνω)· < μσν. *καλίγιον* < λατ. *ca-liga* (Γιαγκουλλής 2009 λ.). Τύποι *καλλικεύω*, *καλλικό* κ.λπ. εμφανίζονται σε διπλωτικές διαλέκτους, αλλά προέρχονται από τύπο *καβαλλικεύ(γ)ω* και έχουν πάντα αυτή τη σημασία. Κανένας δηλαδή τύπος με διπλό /ll/ δεν έχει τη σημασία «πεταλώνω».
καλλώδιον· < αρχ. *καλώδιον*. Ο τύπος με διπλό εμφανίζεται στον Ιωάννη Καντακουζηνό (14ος αιώνας) (Schopen 1831). Με μια πρώτη εκτίμηση φαίνεται ότι ο τύπος αυτός συγχρονικά προτιμάται από ομιλητές από την περιοχή της Λάρνακας.
^Nλλίος· < αρχ. *όλιγος*. Οι Παντελίδης (1929: 30) και Καραναστάσης (1965: 72) υποστηρίζουν ότι ο τύπος προέρχεται από αναλογία προς τα *πολλοί*, *πολλά* κ.λπ.
^N-λλόου· < μσν. *ελόγου*. Χρησιμοποιείται μόνο στις φράσεις *που-λλόου-μου* (= από μένα), *που-λλόου-σου* (= από σένα) κ.λπ.
λουλλού(δ)ιν· < μσν. *λουλούδι*, αβέβαιης προέλευσης.
^Aμαλλώννω· < μσν. *μαλώνω* < **ομαλώνω* < αρχ. *όμαλός*. Ορισμένοι το αποδίδουν σε παρετυμολογία από το *μαλλί* (λ.χ. Φαρμακίδης 1983: 401).
^Nούλλος· < αρχ. *όλος* < **όλ-Fος* (Bechtel 1924: 72).
^Nσέλλινον/σέλλενον· < αρχ. *σέλινον*.
^Aτσιλλάρα/τσιλλαρκά = περίττωμα πουλιού· βλ. *τσιλλά*.
^Nτσιλλά = πιάζω, πατώ, έχω διάρροια· η σημασία «έχω διάρροια» είναι παλαιότερη και φαίνεται να μη χρησιμοποιείται πλέον στην κοινή κυπριακή. Μάλλον από το αρχ. *τιλάω* = “to have a thin stool” (L&S λ.).
ψαλλίδιν· < μσν. *ψαλίδι* < μγν. *ψαλίδιον* < αρχ. *ψαλίζ*. Τύπος *ψαλλίδες* μαρτυρείται ήδη από τον 2ο αιώνα μ.Χ. (L&S λ. *ψαλίζ*).

Από τους παραπάνω τύπους, οι περισσότεροι αποτελούν πλέον πραγματώσεις καθολικές στην κυπριακή διάλεκτο. Μόνον οι *παραμυθθάκιν, κριθθάριν, άνηθθος/άνηθος, μολόχχα, νησίν, καλλώδιον* και *ψαλλίδιν* δεν είναι πλέον παγκύπριοι, με διαφορετική έκταση ο καθένας, π.χ. ο τύπος *κριθθάριν* φαίνεται να προτιμάται στην κοινή κυπριακή, ενώ σε πολλά ιδιώματα απαντά ως *κριθάριν/κριχάριν/κλιχάριν* και οι τύποι *μολόχχα* και *καλλώδιον* φαίνεται να προτιμώνται σε συγκεκριμένες περιοχές του νησιού. Δεν πρόκειται όμως για νεότερους διπλασιασμούς και αυτό το μαρτυρούν οι αντίστοιχοι τύποι άλλων διαλέκτων (βλ. πίνακα που ακολουθεί), οι αρχαίες πηγές (*νάσσοσ, ψαλλίδες, άνησον*) και τα μεσαιωνικά κείμενα (*νησίν* και *κριθθάριν* στον Μαχαϊρά, *μολόχχιον* στον Σταφιδά, *καλλώδιον* στον Καντακουζηνό κ.λπ.).

Στον Πίνακα 1 που ακολουθεί αντιπαραβάλλουμε τους παραπάνω τύπους με αντίστοιχους άλλων διπλωτικών διαλέκτων (δεν περιλαμβάνονται τα *λόττα, κριθθάριν, βίσσοντας, καλλιτζίν* και *καλλώδιον*, επειδή δεν βρέθηκαν σε άλλη διάλεκτο με διπλό). Ο πίνακας είναι ενδεικτικός και πιστεύουμε ότι, εάν εξαντληθεί η υπάρχουσα βιβλιογραφία, είναι πολύ πιθανόν να προστεθούν περισσότεροι τύποι και από άλλες διαλέκτους.

Για λόγους ευκολίας, με τα γραφήματα <ππ>, <ττ> και <κκ> αναπαριστούμε όλες τις πιθανές φωνητικές ποικιλίες των φωνολογικών διπλών /pp/, /tt/ και /kk/, π.χ. το <ττ> μπορεί να πραγματώνεται ως [t^h], [t^h], [t⁰], [t⁰] κ.λπ. Επίσης, το γράφημα <λλ> περιλαμβάνει και τις πραγματώσεις που αναπαριστώνται από τα γραφήματα <λλd>, <λλ^d>, <ld>, <лт> κ.λπ., καθώς και το ανακεκαμμένο (retroflex) [d]¹⁵ της Νότιας Ιταλίας (βλ. και Μανωλέσσου & Μπασέα-Μπεζαντάκου 2012 για προβλήματα γραφηματικών αποδόσεων των διπλών στις νεοελληνικές διαλέκτους). Στην Κάρπαθο και την Αστυπάλαια το /ts/ προέρχεται από διπλό /ss/. Όπου δεν κατέστη δυνατόν να βρεθεί ο ακριβής αντίστοιχος τύπος, χρησιμοποιήθηκαν παρόμοιοι τύποι, οι οποίοι παρατίθενται μέσα σε αγκύλες.

Πίνακας 1. Αντιστοιχία κυπριακών τύπων με τύπους άλλων διαλέκτων

Κυπριακός τύπος	Αντίστοιχος τύπος σε άλλες διαλέκτους	Βιβλιογραφικές παραπομπές ¹⁶
απιδίν/απλίν/απλίν	απί (Ρόδος-Χάλκη-Κάλυμνος-Ουλαγάτς) απί(δ)ι (Ρόδος-Κως-Καστελόριζο-Κάρπαθος-Τήλος-Χίος-Σέριφος-Σίφνος-Ν.Ιταλία)	1-2-3-4 5-6-5-7-5-5 5-5-8
γούππος/βούππος	Γούππα (τοπωνύμιο) (Κίμωλος) γούππα (Αξός Καπαδοκίας)	9 10
πέφτω	πέφτω (Ρόδος-Κως-Σύμη-Καστελόριζο-Κάλυμνος-Αστυπάλαια [χαμωπέφτω]-Νίσυρος [να πέσσω]-Ικαρία [πέσε]-Χίος [να πέσσω]-Αλικαρνασσός) πέφτου (Λιβίσι)	1-6-7-11-3 12-13-14 17-15 16
(α)ππη(δ)ώ / τραππη(δ)ώ	(α)ππη(δ)ώ (Κως-Καστελόριζο [επηδήστην]-Κάρπαθος- Κάλυμνος-Χίος [επήρησεν])	6-11-7 3-17
τουλούππατουλούππιν τουλούππατουλούππιν	τουλούππα (Ρόδος-Κως-Αστυπάλαια-Κάρπαθος-Λιβίσι) στουλούππα (Λιβίσι) τουλούππι (Σύμη-Καστελόριζο-Κάρπαθος)	1-6-12-18-19 16 7-11-18
τσίππα	τσίππα (Ρόδος-Κάλυμνος-Αλικαρνασσός)	1-3-15
	βουττώ (Ρόδος-Κως-Σύμη-Χάλκη-Καστελόριζο-Κάρπαθος-)	1-6-5-2-11-18 5-17-20-21-22

¹⁵ Βλ. και Coutsougera & Katsoyannou (2011: 54).

¹⁶ 1. Tsorpanakis (1940), 2. Τσοπανάκης (1949), 3. Δράκος (1983), 4. Κεσίσογλου (1951), 5. Ιστορικών Λεξικόν (1933-), 6. Καραναστάσης (1965), 7. Παντελίδης (1929), 8. Rohlf's (1930), 9. Βογιατζίδης (1970), 10. Μαυροχαλυβίδης & Κεσίσογλου (1960), 11. Κατσουλέας (1994), 12. Καραναστάσης (1958), 13. Seiler (1978), 14. Χατζιδάκης (1907), 15. Κοντοσόπουλος (1958), 16. Ανδριώτης (1961), 17. Pernot (1907), 18. Μηνάς (1970), 19. Μηνάς (1987), 20. Πούλος (1939), 21. Κωστάκης (1968), 22. Κωστάκης (1986-1987), 23. Ζαχαρίου-Μαμαλίγκα (1994), 24. Βογιατζίδης (1925), 25. Κατσίκη (1974), 26. Παπαχριστοδούλου (1930), 27. Καραναστάσης (1984-1992), 28. Newton (1968), 29. Αρχέλαος (1899), 30. Σκανδαλίδης (2006), 31. Caratzas (1958), 32. Χαβιαράς (1891α), 33. Χαβιαράς (1891β).

βουττώ	Κάλυμνος-Χίος [βουττισμένα]- Σίφνος-Σίλλη-Τσακωνιά) βουττού (Λιβίσι) βουττάζω (Τσακωνιά) βουττίζω (Ν. Ιταλία) γουττώ (Ικαρία)	16 22 5 5
μούττη	μύττη (Ρόδος-Κως-Σύμη-Κάρπαθος-Αστυπάλαια-Νίσυρος-Ικαρία-Χίος-Σίφνος [πιμυττώ]-Λιβίσι-Ν. Ιταλία) μούττη (Χάλκη-Καστελόριζο-Χίος)	1-6-23-18-12-13 14-17-20-16-8 2-11-17
ποττέ	ποττέ (Ρόδος-Κως-Νίσυρος-Κίμωλος-Χίος) πουττέ (Λιβίσι) ποττές (Σύμη-Κάλυμνος-Σίφνος)	1-7-13-24-17 16 23-7-20
-ττερος (μόρφωμα συγκριτικού βαθμού)	Ρόδος-Κως-Καστελόριζο-Κάλυμνος-Αστυπάλαια-Τήλος- Κίμωλος- Χίος	1-6-11-3-12-7 9-17
(δ)ακκάνω	(δ)ακκάν(ν)ω (Κως-Σύμη [εδάκκασε]- Κίμωλος [ηδάκκασα]-Χίος-Ν. Ιταλία) δακκώ (Ρόδος) δακκού (Λιβίσι) βακκώ (Χάλκη-Κάρπαθος)	6-23-24 5-8 1 16 2-18
ανάθθεμαν	ανάθθεμα(ν) (Ρόδος-Κως-Σύμη-Καστελόριζο-Κάρπαθος-Τήλος) ανάθθιμαν (Λιβίσι) ανάττεμα(ν) (Νίσυρος-Χίος)	1-6-25-5-18 7 5 5-5
άνηθθος	άνηθθο (Ρόδος)	5
παραμυθθάκιν	παραμύττι (Κάλυμνος-Αστυπάλαια)	3-12
πόθθεν	πόθθε(ν) (Χάλκη-Κάρπαθος-Ικαρία) πούττε (Ν. Ιταλία)	2-18-14 8
βήγχας	βήγχας (Εύβοια) βήκκας (Χίος)	5 5
μολόγχα	μουλούγχα (Σύμη) μελόγχα (Χίος) (α)μολόγχα (Κως)	7 17 30
έσσω	(έ)σσω (Κως [σσωτικά]-Ικαρία [απέσσω]) (έ)τσω (Κάρπαθος [τσωλαίμικα]- Αστυπάλαια [τσώρουχο]) έσσου/όσσου (Ν. Ιταλία)	6-14 18-12 8
νησιίν	νησιί(ν) (Ρόδος-Κως-Χάλκη-Καστελόριζο-Νίσυρος-Χίος-Κύμη) νητσιί(ν) (Κάρπαθος-Αστυπάλαια)	1-6-2-11-31-31 31 18-12
κρεμμός/κρεμμάζω	(γ)κρεμμός (Κως-Καστελόριζο-Κάρπαθος [κρέμμος]) γκρεμμίζω (Αλικαρνασός) κρέμμουμαι (Ρόδος) κριμάννου (Λιβίσι) γκρεμμασταρζά (Αστυπάλαια)	6-11-18 15 1 16 12
κύμμαν/τζύμμαν	κύμμα (Ρόδος)	26
μμα/αμμά	αμμέ (Ρόδος-Κάλυμνος-Ικαρία)	1-3-14
σήμμερα/σήμμερον/σήμμερις	σήμμερα (Ρόδος-Καστελόριζο-Χίος) σήμμερο(ν) (Σύμη-Χίος) σήμμερις (Ρόδος-Κως-Κάλυμνος-Αστυπάλαια-Χίος-Ν. Ιταλία)	1-11-17 23-17 1-6-3-12-17 8
άννηθος	άννηθο(ν) (Ν. Ιταλία)	27
αννοίω	(α)ννοίω (Ρόδος-Κως-Σύμη-Καστελόριζο-Κάρπαθος-Κάλυμνος-Αστυπάλαια-Τήλος-Ικαρία-Χίος) αννοίου (Λιβίσι) ξαννοίω (Αλικαρνασός)	1-6-7-5-7 3-12-7-14-5 16 15
μαννός	μαννός (Καστελόριζο)	11

νναι/ινναί νναι/ινναί	νναι (Ρόδος-Καστελόριζο-Ικαρία-Χίος) ινναί (Ρόδος-Κως-Σύμη-Κάρπαθος-Κάλυμνος)	1-7-14-28 1-6-23-18-3
λλίος	λλίος (Ρόδος-Κως-Χάλκη-Καστελόριζο-Κάλυμνος- Τήλος-Χίος) έλλιος/ελλίος (Χάλκη-Αστυπάλαια)	1-6-2-11-3-7 17 2-12
-λλόου	λλόου (Σύμη) ελλόου (Κως-Κάλυμνος-Αστυπάλαια)	32 30-3-30
λουλλού(δ)ιν	λουλλού(δ)ι(ν) (Ρόδος-Σύμη [λουλλούδα]-Χάλκη [μαρτολούλλου]- Καστελόριζο-Κάλυμνος- Αστυπάλαια-Τήλος-Χίος [λούλλουδα])	26-23-2 11-3-12 33-17
μαλλώννω	μαλλώννω (Ρόδος-Κως-Χάλκη [εμαλλώσα]- Αστυπάλαια-Χίος [μαλλώνεις]) μαλλώννου (Λιβίσι) μαλλώνω (Κάρπαθος-Ικαρία [ημάλλωνεν]-Σινασός Καπαδοκίας)	1-6-2-12 17 16 18-14-29
ούλλος	ούλλος (Ρόδος-Καστελόριζο-Αστυπάλαια-Νίσυρος- Χίος-Ουλαγάτς [ούλλο]-Ν. Ιταλία [ούλλο]) γούλλος (Κως) όλλος (Καστελόριζο-Χίος)	1-11-12-13-28 4-27 6 11-28
σέλλινον	σέλλινο (Ρόδος-Κως)	1-6
τσιλλώ	τσιλλώ (Ρόδος-Κως-Σύμη-Καστελόριζο [τσιλλήσης]- Κάρπαθος-Κάλυμνος-Αστυπάλαια-Κίμωλος-Ν. Ιταλία)	1-6-7-11 18-3-12-9-27
ψαλλίδιν	ψαλλίδι (Ρόδος)	1

Ο μεγάλος αριθμός κοινών τύπων που υπάρχουν στις παραπάνω διαλέκτους επιβάλλει, κατά τη γνώμη μας, μια διατοπική και διαχρονική εξέταση του φαινομένου. Οι τύποι που θεωρήθηκαν ως μη αιτιολογημένοι στην κυπριακή διάλεκτο δεν είναι τίποτα άλλο παρά τα κατάλοιπα παλαιότερων διαδικασιών ή προφορών και ενός κοινού γλωσσικού παρελθόντος των νοτιοανατολικών, νοτιοϊταλικών και (εν μέρει των) καππαδοκικών διαλέκτων. Θα πρέπει επομένως να τοποθετηθούν υπό ένα διαχρονικό και διατοπικό πρίσμα και να μην περιοριστούν στα στενά όρια της Κύπρου. Δεν πρέπει επίσης να περιοριστούμε στις διπλωτικές διαλέκτους, αφού πρέπει να ληφθούν υπόψη και τύποι μη διπλωτικών διαλέκτων, που αντικατέστησαν τα διπλά με ρινικά συμπλέγματα, π.χ. *αμπίδι* (Πελοπόννησος, Κέα κ.ά.) (Τζιτζιλής υπό δημοσίευση).¹⁷

Το ερώτημα για το πότε ξεκίνησαν αυτοί οι διπλασιασμοί ή εάν πρόκειται για τύπους που αντικατοπτρίζουν προφορές ήδη αρχαίες δεν μπορεί να απαντηθεί με βεβαιότητα. Για κάποιους από τους παραπάνω τύπους (λ.χ. *λουλλούδιν*, *-λλόου*, *καλλιτζίν*, *λόττα*) θα πρέπει να δεχτούμε διπλασιασμό κατά τη μεσαιωνική περίοδο, αφού δεν πρόκειται για τύπους ελληνιστικούς. Αυτό δείχνει ότι οι τύποι αυτής της κατηγορίας δεν διπλασιάστηκαν την ίδια χρονική περίοδο. Τα δεδομένα μας δείχνουν ότι οι διπλασιασμοί ξεκίνησαν ήδη από την ελληνιστική εποχή, ενώ ήταν παγιωμένοι τον 15ο αιώνα.

Εκτός από τις τέσσερις περιπτώσεις που μόλις προαναφέραμε, οι υπόλοιποι τύποι ανάγονται σε αρχαίους τύπους, συνεπώς θα μπορούσε να υποτεθεί διπλασιασμός τους κατά την ελληνιστική περίοδο. Το σχετικό όμως υλικό από εκείνη την περίοδο είναι λιγιστό. Τα παραδείγματα που μας παρέχουν οι Mayser (1970: 193) και Gignac (1976: 154-158) (*άνειλλημμένου*, *ένκολλαπτωμένου*, *παρακολλουθής*, *καλλῶς*, *κωλύμματος*, *άννανεώσεις*, *έπτακοσσίας*, *Άπριλλίων*, *ἄμμα* κ.λπ.) ίσως να αντικατοπτρίζουν τάση για διπλασιασμό ή να δηλώνουν απλώς τη σύγχυση που επέφερε τότε η απλοποίηση των διπλών συμφώνων. Παρ' όλα αυτά, οι ελληνιστικοί τύποι *νᾶσσο* και *ψαλλίδες* αποτελούν ένδειξη ότι τα κυπριακά *νησίν* και *ψαλλίδιν* μάλλον προφέρονταν με διπλό από τότε.

¹⁷ Πρβλ. και την ανομοίωση του [dd] σε [nd] που σημειώνεται στη γαλλική, π.χ. *là-dedans* → *là-nedans* (Martinet 1937: 18-19).

Τον 15ο αιώνα οι περισσότεροι από τους παραπάνω τύπους εμφανίζονται με διπλό στον Μαχαιρά (Dawkins 1932): *τους γούππους, αππήδησαν, έππεσεν, ατζίππωτα, να τον βουττήσουν, μούττες, ποττέ, ασχημόττερος, κριθθαρία, πόθθεν, έσσω, νησιί, εκρεμμάσαν, σήμερον, ανοικτόν, νναι, ολλίγες, διά λόλογου του κ.λπ.*

Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι τα κυπριακά μεσαιωνικά κείμενα δεν δηλώνουν τα διπλά σύμφωνα με απόλυτη συστηματικότητα. Εάν πάρουμε ως παράδειγμα ορισμένες περιπτώσεις παλαιότερων μη αιτιολογημένων διπλών βλέπουμε ότι σε ορισμένα κείμενα δηλώνονται, ενώ σε άλλα όχι, π.χ. ο τύπος (α)ππη(δ)ώ (συμπεριλαμβανομένων όλων των πιθανών τύπων εμφάνισής του, καθώς και των διαφόρων παραγώγων του) δηλώνεται με διπλό στον Μαχαιρά του 15ου αιώνα (Dawkins 1932), στον Βουστρώνιο του 15ου αιώνα (Κεχαγιόγλου 1997), στο Άνθος των Χαρίτων του 15ου αιώνα (Κακουλίδη-Πάνου & Πηδώνια 1994) και στον Θρήνο της Κύπρου του 16ου αιώνα (Μενάρδος 1970). Από την άλλη, οι Ασίζες του 13ου αιώνα (Σάθας 1877) και τα κυπριακά ερωτικά ποιήματα του 16ου αιώνα (Siarkara-Pitsillidou 1952) δηλώνουν τον τύπο με απλό. Εξάλλου, διπλοτυπία κάποιου τύπου μπορεί να εμφανιστεί ακόμη και στον ίδιο συγγραφέα, π.χ. στον Μαχαιρά (Dawkins 1932) ο τύπος *σήμερον* με διπλό /m/ εμφανίζεται εννέα φορές, ενώ ο αντίστοιχος τύπος με απλό *σήμερον* εμφανίζεται πέντε φορές. Η αμηχανία δήλωσης των διπλών συμφώνων εμφανίζεται ακόμη και σε κυπριακά δικαιοπρακτικά έγγραφα του 18ου αιώνα, π.χ. *έππεσεν* και *επέσαν* (Χριστοδούλου 2003: 85 κ.εξ.).

Κατά τη γνώμη μας, όμως, η σημερινή προφορά αυτών των τύπων με διπλό σύμφωνο, καθώς και η παρόμοια προφορά τους σε πολλές διπλωτικές διαλέκτους αποτελούν τεκμήρια ότι οι συγκεκριμένοι τύποι προφέρονταν με διπλό τουλάχιστον από την μεσαιωνική εποχή, έστω και αν η δήλωσή τους δεν είναι απόλυτα συστηματική από τις πηγές αυτής της περιόδου. Εάν λοιπόν δεχτούμε ότι τα διπλά της Κύπρου έχουν την ίδια πηγή/αίτια προέλευσης με αυτά των άλλων διαλέκτων και ότι η κυπριακή είναι κατά ένα μεγάλο μέρος ήδη διαμορφωμένη από την εποχή της Φραγκοκρατίας (1191-1489), τότε οι περισσότεροι διπλασιασμοί θα πρέπει να έλαβαν χώρα αρκετά νωρίς και καθώς είδαμε, κάποιοι τύποι πολύ πιθανόν προφέρονταν με διπλό κατά την ελληνιστική εποχή. Την ελληνιστική εποχή ως την περίοδο σχηματισμού των κοινών αυτών τύπων δέχεται ο Thumb (1901: 21-22) και τη θέση αυτή ασπάζονται αργότερα οι Seiler (1978: 230) και Newton (1968: 18).

Συνοψίζοντας, υποστηρίζουμε ότι, εάν ένας δυσετυμολόγητος τύπος με διπλό σύμφωνο είναι μαρτυρημένος σε αρχαίες ή μεσαιωνικές πηγές ή είναι κοινός με τύπους άλλων διπλωτικών διαλέκτων, θα πρέπει να αναζητηθούν ερμηνείες μη συγχρονικές για τα αίτια διπλασιασμού του. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα *μούττη, άνηθος, βίσσονας, έσσω, νησιίν, ψαλλίδιν*, τα οποία εντοπίστηκαν σε αρχαίες πηγές και συνεπώς ανήκουν στην κατηγορία των διπλών συμφώνων που είναι κληρονομημένα από την αρχαία ελληνική (πιθανόν εδώ να ανήκουν και τα *πέφτω, πηώ, τσίππα, βουττώ*), τα *μολόχχα, κρεμμός* και *άμμα*, που αποτελούν αποτέλεσμα αφομοιώσεων με έρρινο, και τα *ακκάννω* και *ανοιώ*, που πιθανόν να οφείλονται σε αναλογικές επιδράσεις. Επιχειρώντας μια ενδεικτική διατοπική σύγκριση, υποστηρίξαμε ότι αυτοί οι τύποι πρέπει να προφέρονταν με διπλό τουλάχιστον από τη μεσαιωνική εποχή και δεν μπορούν να ερμηνευθούν μέσω κάποιας συγχρονικής διαδικασίας διπλασιασμού. Θα πρέπει επομένως να αναλυθούν σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής όπου εμφανίστηκαν και όχι με το πώς συμπεριφέρονται σήμερα, διότι αποτελούν απολιθώματα, πραγματώσεις παλαιότερων διαδικασιών.

4. Μη αιτιολογημένος διπλασιασμός II

Η δεύτερη κατηγορία μη αιτιολογημένων διπλών αποτελείται από νεότερους σχηματισμούς που δεν έχουν εντοπιστεί σε κάποια κυπριακή μεσαιωνική πηγή ή κάποια άλλη διπλωτική διάλεκτο. Οι νεότεροι αυτοί τύποι διπλασιασμών συλλέχθηκαν έπειτα από παράθεση ερωτηματολογίου σε περίπου 50 άτομα (ηλικίας 25-75) με μητρική γλώσσα την κυπριακή

διάλεκτο (στο ερωτηματολόγιο δεν λήφθηκαν υπόψη παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, η καταγωγή ή το μορφωτικό επίπεδο των ομιλητών), από έρευνα σε αποσπάσματα προφορικού λόγου σε κυπριακά μέσα μαζικής ενημέρωσης (τηλεόραση και ραδιόφωνο) κατά τη διετία 2009-2011, καθώς και από απομαγνητοφωνήσεις 60 ωρών ελεύθερου (κυρίως) λόγου από 50 ομιλητές του κυπριακού ιδιώματος ΒΔ Πάφου. Ακολουθεί και πάλι ένας ενδεικτικός κατάλογος τέτοιων τύπων και σχολιασμός τους.

- /pp/ κρέππα· < Κοινή νεοελληνική [KNE]¹⁸ κρέπα.¹⁹
 μαλαμπάππας = ανόητος· < ιταλ. *male* + *pappa* (Γιαγκουλλής 2009 λ.).
^Aπίππα· < ιταλ. *pipa*.
 χαρουπόμελον, αντί του συνηθέστερου χαρουπόμελον· < χαρούπ(ι) (< τουρκ. *harur*) + μέλι. Θα μπορούσαμε να αποδώσουμε το διπλό /pp/ στη δασύτητα που εμφανίζει το αντίστοιχο τουρκικό,²⁰ αλλά δεν φαίνεται πιθανό, επειδή η λέξη στην κυπριακή είναι χαρούπιν, ποτέ *χαρούππιν. Βλ. και *μπαρουττοθήκη*.
- /tt/ ζήττουλας· < μσν. ζήτουλας < ζητούλι(ν) «υποχρεωτική εισφορά εκκλησιών προς τη μητρόπολη».
 (μ)παρουττοθήκη· < (μ)παρούτι (< τουρκ. *barut*) + θήκη. Και εδώ θα μπορούσαμε να δεχτούμε την επίδραση του τουρκικού τελικού /t/ για την ύπαρξη του διπλού στην κυπριακή. Όμως, η πλειονότητα των Κύπριων ομιλητών χρησιμοποιεί τους τύπους (μ)παρούτι²¹ και (μ)παρουττοθήκη.
- /ff/ νιφφάδα· < KNE νιφάδα.
 σύφφιλλη· < KNE σύφιλη.
- /xx/ λοχχαγός· < KNE λοχαγός.
- /ðð/ ίδδιος· < αρχ. ἴδιος.
 σχέδδιον· < KNE σχέδιο.
- /ss/ ασσασσέρ· < KNE ασανσέρ.
 θίασσος· < KNE θίασος.
 Καίσσαρας και καισσαρική· < μγν. *Καῖσαρ*.
 μεσσίτης· < μγν. *μεσίτης*.
 Παρίσιν· < KNE *Παρίσι*.
 πίσσης = τσιγκούνης. Το διπλό /pp/ στην αρχή της λέξης αποδυναμώνει την πρόταση του Γιαγκουλλή (2009), που ανάγει τη λέξη στο αρχ. *πίσσα*. Θεωρούμε πιθανότερη την προέλευση από το τουρκ. *pis* που έχει και τη σημασία «τσιγκούνης» (Bezmez & Brown 2003 λ.)
 σωσσίας· < KNE *σωσίας*.
- /mm/ Κομμοτηνή· < KNE *Κομοτηνή*.
 κωμμοδία· < KNE *κωμωδία*.
 σημμασία· < KNE *σημασία*.
 σταμματώ/Σταμμάτης· < μσν. *σταματώ*.
- /nn/ Γεννεύη· < KNE *Γενεύη*.
 γεννικός· < KNE *γενικός*.
 εννικός· < KNE *ενικός*.
 λεγεωνάριος· < KNE *λεγεωνάριος*.
 μαννάβης· < KNE *μανάβης*.
 παννίδα· < KNE *πανίδα*.
 πίννακας·²² < αρχ. *πίναξ*.

¹⁸ Υποστηρίζουμε ότι οι νεότεροι τύποι που προέρχονται από ξένες γλώσσες δεν εισέρχονται στη διάλεκτο άμεσα, αλλά έμμεσα, μέσω της KNE. Επίσης, δεν κρίθηκε σκόπιμο να γίνει λόγος για το αν οι τύποι της KNE ανήκουν στο λόγιο ή στο δημώδες λεξιλόγιο.

¹⁹ Η παράθεση της πλήρους ετυμολόγησης των τύπων αυτής της κατηγορίας δεν κρίθηκε αναγκαία. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ανδριώτης (1983), ΛΚΝ (1998) και Μπαμπινιώτης (2002).

²⁰ Τα άηχα δασέα της τουρκικής μπορούν να εμφανιστούν πριν από φωνήεντα, αλλά και στο τέλος της λέξης (Göksel & Kerslake 2005: 4-6)

²¹ Τύπο *παρούτι* αναφέρει ο Τσοπανάκης στη Ρόδο (1971: 185).

²² Ο τύπος αναφέρεται από τον Κοντοσόπουλο (1970: 93).

- τσουννάμιν· < KNE τσουννάμι.
 // αελλίστας = φίλαθλος της ομάδας της ΑΕΛ.
 αποελλίστας = φίλαθλος της ομάδας του ΑΠΟΕΛ.
 Βαρκελώνη· < KNE Βαρκελώνη.
 επρόλλαβα. Αόριστος του προλαββαίνω, το οποίο πάντα προφέρεται με απλό //.
 Θεσσαλονίκη· < αρχ. Θεσσαλονίκη.
 κκασσελλάρω = ακυρώνω· < αγγλ. cancel.
 λαίλλαπα· < KNE λαίλαπα.
 μαρμελλάδα· < KNE μαρμελάδα.
 μελλετώ²³ < αρχ. μελετάω.
 Μίλλαν = ποδοσφαιρική ομάδα της Ιταλίας· < ιταλ. Milan.
 μολλόχα· βλ. και μολόχα στην ενότητα 3.
 Μυτιλήνη· < αρχ. Μυτιλήνη.
 ξεφτελλισμένος· < μτγν. έξεντελίζω.
 παρέλλαση· < KNE παρέλαση.
 Πελοπόννησος· < αρχ. Πελοπόννησος.
 υπερσυντέλικος· < KNE υπερσυντέλικος.
 φασολλάκιν (ενώ πάντα φασόλα/φασόλες)· < μσν. φασόλιν.

Όσον αφορά τη δεύτερη κατηγορία διπλασιασμών, τα παραδείγματα που παρατέθηκαν δεν μας επιτρέπουν να κάνουμε ξεκάθαρες παρατηρήσεις για τη φύση του φαινομένου. Πολλές από αυτές τις λέξεις ακούγονται με διπλό από όλους τους Κύπριους ομιλητές (*πίππα*, *καισαρική*, *Παρίσιν*, *σημμασία*, *Μυτιλήνη*, *μαρμελλάδα* κ.ά.), ενώ οι περισσότερες συναντώνται στην ιδιόλεκτο ορισμένων ομιλητών και δεν έχουν γενικευθεί σε όλη τη διάλεκτο (*χαρουμπόμελον*, *Κομμοτηνή*, *παρέλλαση*, *φασολλάκιν* κ.ά.). Πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι όλοι οι ιδιολεκτικοί αυτοί τύποι είναι συστηματικοί, δηλαδή πραγματώνονται πάντα με διπλό από τον ίδιο ομιλητή.

Εξετάζοντας τους ανωτέρω τύπους, φαίνεται δύσκολο να δεχθούμε ότι ο διπλασιασμός αυτού του τύπου επιλέγει συγκεκριμένες λεξιλογικές μονάδες, φωνολογικά περιβάλλοντα ή τύπους συμφώνων. Διαπιστώνουμε ωστόσο ότι το φαινόμενο δεν απαντά σε αρχή λέξης και ότι υπάρχει τάση για συχνότερο διπλασιασμό του πλευρικού // . Δεν υπόκεινται επίσης σε διπλασιασμό τα προστριβόμενα /ts/²⁴ και /tʃ/. Ενδιαφέρον προκαλούν οι δύο τύποι με διπλό /ðð/, δεδομένου ότι στην κυπριακή διάλεκτο κανονικά τα μεσοφωνηεντικά ηχηρά τριβόμενα /v-ð-γ/ αποβάλλονται. Οι συγκεκριμένοι τύποι όμως δεν αποβάλλουν ποτέ το τριβόμενό τους στην κυπριακή διάλεκτο, π.χ. /'iðios/ → ['iðios] και ποτέ *['iios], και συνεπώς καθίστανται υποψήφιοι τύποι για διπλασιασμό, όπως τα υπόλοιπα μεσοφωνηεντικά σύμφωνα.

Σχετικά με την προέλευση αυτών των νεότερων διπλασιασμών, πιστεύουμε ότι και αυτοί οφείλονται σε ποικίλες αιτίες και για αυτό απαιτείται προσεκτική εξέταση κάθε τύπου. Μια ερμηνεία που μπορεί να προταθεί είναι ότι ορισμένοι τύποι με διπλά οφείλονται σε αναλογικές επεκτάσεις διαφόρων σχημάτων (patterns) που είναι αποτυπωμένα στο μυαλό των ομιλητών με διπλό σύμφωνο· στόχος δηλαδή αυτών των διπλασιασμών είναι κάποια σχήματα και όχι συγκεκριμένες λεξιλογικές μονάδες. Θα μπορούσε για παράδειγμα η λέξη *πίππα* να ανήκει σε ένα τέτοιο σχήμα, όπου να διπλασιάζεται το /p/ του τέρματος *-ίπα* (πρβλ. *τσιππα*, *τουλίππα*), ή ο τύπος *μαρμελλάδα* να ανήκει σε ένα σχήμα με διπλό // στο περιβάλλον *-λλάδα* (πρβλ. *Ελλάδα*, *πορτοκκαλλάδα*, *πουλλάδα*) κ.λπ.

Σύμφωνα με άποψη που εξέφρασε ο Rohlf (1966: 321) για την ιταλική, μερικές φορές ο διπλασιασμός ενδέχεται να οφείλεται σε φωνητικές ομοιότητες που έχουν δύο λέξεις, η μία

²³ Ο τύπος δόθηκε από τον Σπύρο Αρμοστή (προσωπική επικοινωνία).

²⁴ Όπως έδειξαν φωνητικές μετρήσεις, το κυπριακό /ts/ είναι εγγενές διπλό, έχει την ίδια διάρκεια με τα άλλα άηχα κλειστά διπλά και συνοδεύεται από δασύτητα (Armosti 2011) και γι' αυτό το λόγο δεν μπορεί να διπλασιαστεί περαιτέρω. Εγγενή διπλά στην κυπριακή θεωρούνται επίσης τα [z:], [z:], [ɫ:] και [ɲ:].

από τις οποίες αποτελεί πρότυπο για την άλλη, π.χ. *bottega* (= μαγαζί) κατά το *botte* (= βαρέλι), *rannocchia* (= στάχυ) κατά το *ranno* (= ρούχο). Το ίδιο φαίνεται να υψαινίσσεται και ο Pernot (1907: 383) για ορισμένους τύπους από την Χίο, καθώς αναφέρει ότι στο νησί ο τύπος *στέλλει* συνυπάρχει την ίδια περίοδο με τον τύπο *μέλλι*. Αυτό είναι γνώρισμα παρετυμολογικών επιδράσεων και θα μπορούσε να ερμηνεύσει κάποια παραδείγματα της κυπριακής, όπως: *Παρίσσι* (από *κυπαρίσσι*), *Πελλοπόνησος* (από *πελλός*), *πίννακας* (από *πίννω*), *μαννάβης* (από *μαννός*), *παννίδα* (από *παννίν*), *τσουννάμιν* (από *τσούννα* ή *τσουννίν*), *Μίλλαν* (από *μίλλα*), *νιφάδα* (από *νύφφη*) κ.λπ.

Για να μπορέσουμε όμως να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με αυτό το ζήτημα χρειαζόμαστε ποσοτικές έρευνες που να συγκεντρώνουν όλες τις λέξεις της κυπριακής διαλέκτου που ανήκουν σε ένα συγκεκριμένο σχήμα και να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τη συχνότητα των εν λόγω τύπων στη διάλεκτο.

5. Εξέταση επιμέρους περιπτώσεων

5.1. Τα «επιθήματα» με /l/ και /tt/ και οι μετοχές σε -μμένος

Εδώ τοποθετούμε μια πολύ μεγάλη κατηγορία τύπων με διπλό /l/ που βρίσκεται στην έμβαση της τελευταίας συλλαβής, π.χ. *-ίλλος*, *-ούλλος*, *έλλα*, *-ίλλα*, *-ούλλιν*, *-έλλιν* κ.λπ. Δεχόμαστε εν πρώτοις την άποψη των Davy & Panayotou (2003: 153), που υποστηρίζουν ότι ο διπλασιασμός του /l/ οφείλεται σε αναλογική επέκταση αρχαίων εκφραστικών επιθημάτων:²⁵ “A number of our examples reflect two ancient patterns of ‘expressive’ gemination involving λ-suffixes: [...] ‘-ελλος, ‘-υλλος, ‘-άλλος, ‘-ιλλος (ancient κρικέλλος, etc.) and [...] -έλλιον, -ύλλιον, -άλλιον, -ίλλιον (anc. κρικέλλιον, etc.)”. Σημαντικό όμως ρόλο στον διπλασιασμό του /l/ φαίνεται να έπαιξαν και οι καταλήξεις *-ellus*, *-illus*, *-ullus* της λατινικής και της μετέπειτα ιταλικής γλώσσας (Μηνάς 1987: 278). Πιθανότερο λοιπόν φαίνεται ότι ο διπλασιασμός του /l/ οφείλεται τόσο σε εσωτερικούς, όσο και εξωτερικούς παράγοντες: “It often happens that an internal motivation combines with an external motivation to produce a change” (Thomason 2001: 91). Όποια και να είναι τελικά η πηγή προέλευσης αυτής της τάσης για διπλασιασμό, εμείς θεωρούμε ότι αποτελεί γενική τάση που διέπει την κυπριακή διάλεκτο, αφού λέξεις με απλό /l/ στην έμβαση της τελευταίας συλλαβής είναι πολύ λιγότερες από τις αντίστοιχες με διπλό /l/. Αν και δεν είναι καθόλου εύκολο να αποφανθούμε με βεβαιότητα ποια είναι η πηγή προέλευσης του εκάστοτε τύπου (μπορεί να αποτελεί κληρονομημένο τύπο από την αρχαία ελληνική, μπορεί να είναι άμεσο δάνειο από την ιταλική ή μπορεί να προέρχεται από αναλογία), όλες αυτές οι διαφορετικές πιθανές πηγές προέλευσης είναι, κατά τη γνώμη μας, το στοιχείο που επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι αυτό το φαινόμενο δεν αποτελεί δείγμα μη αιτιολογημένου διπλασιασμού. Αναφέρουμε κάποια παραδείγματα από την πληθώρα που υπάρχει στην κυπριακή διάλεκτο (παρατίθενται και τύποι οι οποίοι πραγματώνονται από τους Κύπριους όταν χρησιμοποιούν την ΚΝΕ, για να δείξουμε ότι το φαινόμενο ισχύει και σε μη διαλεκτικές λέξεις που εισήλθαν στην κυπριακή με απλό /l/, καθώς και τύποι με επιθήματα με συγκεκριμένη σημασία, για να δείξουμε ότι δεν πρόκειται για μορφολογικό/μορφοφωνολογικό φαινόμενο):

- (1) *-ουλλός*: *παχουλλός*, *βαθουλλός*, *μακρουλλός*, *νερουλλός*.
-έλλα: *φανελλά*, *πιατέλλα*, *τρέλλα*,²⁶ *σέλλα*, *φουστανελλά*.
-ίλλα: *σαπίλλα*, *ανατριχίλλα*,²⁷ *ξινίλλα*.
-ούλλα: *σακκούλλα*, *Μαρούλλα*, *Σούλλα*, *κουβεντούλλα*.²⁷
-άλλι(ν): *ακρογάλλι*, *βουβάλλι*, *κανάλλι*, *καρναβάλλι*, *μματογυάλλι*.

²⁵ Τα αρχαία αυτά επιθήματα έπαψαν από πολύ νωρίς να έχουν την εκφραστική τους σημασία στη διάλεκτο. Κληρονομήθηκαν δηλαδή τα σχήματα (patterns) και όχι τα επιθήματα καθεαυτά.

²⁶ Οι αντίστοιχες κυπριακές λέξεις είναι: *τρέλα* = *πελλάρα*, *ανατριχίλα* = *ανατρίσασμαν*, *κουβεντούλα* = *κουβεντούα*, *καρβέλι* = *ψωμίν/ψουμίν*.

- έλλι(v): βαρέλλι, καμπανέλλι, καρβέλλι,²⁷ κουρέλλι.
- ούλλι(v): μαρούλλι, σερούλλι, κουκκούλλι.
- ουλλο(v): ψίγουλλο, τρέμουλλο, πούπουλλο.

Είναι αξιοσημείωτο ότι σε αυτό το φωνολογικό περιβάλλον (δηλ. στην έμβαση της τελευταίας συλλαβής) το /l/ διπλασιάζεται και σε γειτονικά της κυπριακής διαλέκτου ιδιώματα, π.χ. στη Ρόδο (Tsoranakis 1940: 155-156), την Κω (Καραναστάσης 1965: 74-75), το Καστελόριζο (Κατσουλέας 1994: 214), την Κάρπαθο (Μηνάς 1970: 70). Σε αυτή την τάση θα μπορούσαμε να αποδώσουμε και κάποια παραδείγματα του Newton, π.χ. ^Nγυαλλίν, ^Nστύλλος, ^NΣτυλλής (υποκ. του Στυλιανός) ^Nπέταλλον, ^Aκαφκάλλα (= πετρώδες χωράφι, ύψωμα), ^Aκουτρομπέλλα (και *κουρτρομπέλλα*) (= τούμπα), ^Aμανάλλιν (= μανουάλι), ^Aσιμιδάλλιν (= σιμιγδάλι), ^Aβρούλλος (= πλεξούδα) κ.λπ.

Σε αναλογική επέκταση ιταλικών μορφημάτων σε -etta, -etto κ.λπ. θα πρέπει να οφείλεται και η τάση της διαλέκτου να διπλασιάζει το /t/ στα -έττα, -έττος, -έττο, -όττο κ.λπ. σε νεότερες λέξεις που δανείστηκε από την ΚΝΕ και όχι άμεσα από την ιταλική, π.χ. *ρακέττα*, *πετσέττα*, *δισκέττα*, *ντουέττο*, *τσιρόττο*, καθώς και τα ελλαδικά επώνυμα *Χειμωνέττος*, *Μασούττης*, *Καραμπέττη*, *Σερέττης* κ.λπ. Την αναλογία θα πρέπει επίσης να επικαλεστούμε προς εξήγηση των διπλών στις λέξεις *παντρεμμένος*, *σιχχαμμένος*, *προσκεκλημμένος*, *πετυχημμένος/πετυχεμμένος* (αντί των αντίστοιχων συνηθέστερων *παντρεμένος*, *σιχ(χ)αμένος*, *προσκεκλημένος*, *πετυχημένος*), αφού εκεί μας οδηγεί η ύπαρξη πολλών τύπων μετοχής παρακειμένου (ρημάτων με θέμα που λήγει σε χειλικό /p-v-f/) που προφέρονται με διπλό, π.χ. *καλυμμένος*, *προκομμένος*, *αλειμμένος*, *κλεμμένος*, *ραμμένος* κ.λπ.

5.2. Εμφαντικός και μη αιτιολογημένος διπλασιασμός

Στη διάλεκτο υπάρχουν περιπτώσεις θεωρούμενων μη αιτιολογημένων διπλών, όπου τα διπλά αυτά μπορούν να αποδοθούν σε λόγους έμφασης. Σε αυτές τις περιπτώσεις ανήκουν οι εξής τύποι:

- (2) ^Nότι (μόνον με την πραγμάτωση [ˈot:i]) = οτιδήποτε²⁷
 τίποτε (μόνον ως [ˈtɪp:ote])
 όποτε (μόνον ως [ˈop:ote])
 άμμα(v) = άμα, όταν

Οι λέξεις αυτές ανήκουν στο καθημερινό λεξιλόγιο των Κύπριων ομιλητών και χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στη διάλεκτο σε περιβάλλοντα δήλωσης έμφασης. Οι ενδείξεις που μας οδηγούν στην παρατήρηση ότι πρόκειται για εμφαντικό διπλασιασμό είναι: πρώτον, τα διπλασιάζόμενα άηχα κλειστά σύμφωνα (στα *ότι*, *τίποτε*, *όποτε*) δεν συνοδεύονται από δασύτητα, όπως κανονικά θα περιμέναμε για τα διπλά άηχα κλειστά της διαλέκτου και, δεύτερον, δεν συναντήσαμε ποτέ έως τώρα ομιλητή που να προφέρει αυτές τις λέξεις πάντα με διπλό σύμφωνο, γεγονός που σημαίνει ότι αυτοί οι τύποι υπό κανονικές συνθήκες προφέρονται με απλό σύμφωνο και μόνον σε συνθήκες δήλωσης έμφασης διπλασιάζουν τα σύμφωνα τους.

Σύμφωνα με τους Davy & Panayotou (2002: 157), ορισμένοι τύποι που παραθέτει ο Newton (1968) ως μη αιτιολογημένους οφείλονται σε εμφαντικούς λόγους. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους εξής:

²⁷ Ο Newton αναφέρει τον τύπο /ótti/, χωρίς να γνωρίζουμε αν με αυτή την αναπαράσταση δηλώνει ένα γνήσιο άηχο κλειστό διπλό με δασύτητα ή ένα μακρό κλειστό χωρίς δασύτητα. Θεωρούμε τον τύπο με τη δασύτητα εξαιρετικά σπάνιο (έως ανύπαρκτο) στη σημερινή κυπριακή διάλεκτο, αφού δεν έχει εντοπιστεί από κανένα μελετητή έως τώρα.

- (3) ^Nάκκου
^Nεβρόμμισεν
^Nγελλώ
^Nκαλλά
^Nίῥσα (= ίσια)
^Nκρυφά

Για τους τρεις πρώτους τύπους (άκκου, εβρόμμισεν, γελλώ) ο ίδιος ο Newton (1968) αναφέρει ότι απαντούν συχνά και με απλό σύμφωνο στη διάλεκτο, αλλά δεν αναφέρει αν αυτή η διπλοτυπία εμφανίζεται στον ίδιο ομιλητή ή μεταξύ διαφορετικών ομιλητών. Όσοι ομιλητές ρωτήθηκαν από εμάς σχετικά με τους τύπους στο παράδειγμα (3), όχι μόνον δεν τους χρησιμοποιούν, αλλά ούτε τους έχουν ακούσει από κανέναν ομιλητή. Σε παρόμοιες διαπιστώσεις οδηγούνται και οι Davy & Panayotou (2002: 157). Προς το παρόν δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα αν αυτοί οι τύποι όντως αποτελούν προϊόντα έμφασης (όπως υποστηρίζουν οι Davy & Panayotou 2002), λόγω του ότι δεν έχουν εντοπιστεί σε κανένα σύγχρονο ομιλητή της διαλέκτου, ούτε καν ως παράλληλες πραγματώσεις των αντίστοιχων τύπων με απλό.

6. Συμπέρασμα

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε αρχικά κριτική στις απόψεις που προτάθηκαν για την ερμηνεία του φαινομένου του μη αιτιολογημένου διπλασιασμού στην κυπριακή και διαπιστώθηκε ότι καμία δεν μπορεί να καλύψει το φαινόμενο στην ολότητά του. Στη συνέχεια, αφού διαχωρίσαμε τις περιπτώσεις των μη αιτιολογημένων διπλών σε δύο κατηγορίες ανάλογα με τη χρονική περίοδο εμφάνισής τους (παλαιότεροι και νεότεροι τύποι), είδαμε ότι στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται διπλασιασμοί που είναι κατάλοιπα παλαιότερων διαδικασιών ή αρχαίων προφορών και που πρέπει να εξεταστούν διαχρονικά αλλά και διατοπικά, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης ομάδας διαλέκτων που δεν περιλαμβάνει μόνον τις διπλωτικές. Οι ποικίλες πιθανές αιτίες διπλασιασμού αυτών των τύπων είναι, πιστεύουμε, και ο βασικός λόγος που οι συγχρονικές απόψεις αδυνατούν να ερμηνεύσουν συνολικά το φαινόμενο. Δεχόμαστε την άποψη των Thumb (1901) και Seiler (1978) ότι οι τόσο πολλοί όμοιοι τύποι με διπλά σύμφωνα στις διπλωτικές διαλέκτους ερμηνεύονται μόνον με αναγωγή τους σε ένα κοινό παρελθόν. Η δεύτερη κατηγορία μη αιτιολογημένων διπλών αποτελείται από νεότερους τύπους (οι περισσότεροι από τους οποίους δεν αναφέρθηκαν ποτέ στη βιβλιογραφία) που αναπτύχθηκαν στο εσωτερικό της διαλέκτου και θα πρέπει και εδώ να αναζητηθούν διάφορες αιτίες δημιουργίας τους. Σε μια πρώτη απόπειρα ερμηνείας ορισμένων από αυτούς, προτάθηκαν δύο πιθανές αιτίες δημιουργίας τους: η αναλογική επέκταση φωνολογικών σχημάτων με διπλό σύμφωνο και οι παρετυμολογικές επιδράσεις.

Βιβλιογραφία

- Αλεξανδρή, Α. 1894. *Δοκίμιον περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κύμης και των περιχώρων*. Αθήνα.
 Ανδριώτης, Ν. 1961. *Το ιδίωμα του Λιβισιού της Λυκίας*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
 Ανδριώτης, Ν. 1983³. *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
 Αρχέλαος, Ι. Σ. 1899. *Η Συνασός*. Αθήνα.
 Armosti, S. 2011. The phonetics of plosive and affricate gemination in Cypriot Greek. Unpublished Ph.D. dissertation. University of Cambridge.
 Arvaniti, A. 1999. Effects of speaking rate on the timing of single and geminate sonorants. *Proceedings of the 14th International Congress of Phonetic Sciences Vol. 1 (San Francisco, 1-7 August 1999)*, 599-602.
 Arvaniti, A. 2001a. Comparing the phonetics of single and geminate consonants in Cypriot and Standard Greek. *Proceedings of the 4th International Conference on Greek Linguistics (Nicosia, 17-19 September 1999)*, 37-44.

- Arvaniti, A. 2001b. Cypriot Greek and the phonetics and phonology of geminates. *Proceedings of the 1st International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory (Patras, 12-14 October 2000)*, 19-28.
- Arvaniti, A. 2010. A (brief) review of Cypriot phonetics and phonology. Στο Α. Βοσκός, Δ. Γούτσος & Α. Μόζερ (επιμ.), *Η ελληνική γλώσσα στην Κύπρο από την αρχαιότητα ως σήμερα*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 107-124.
- Arvaniti, A. & Tserdanelis, G. 2000. On the phonetics of geminates: Evidence from Cypriot Greek. *Proceedings of the 6th International Conference on Spoken Language Processing Vol. 2 (Beijing, 2000)*, 559-562.
- Βαγιακάκος, Δ. 1973. Η κυπριακή διάλεκτος και το Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών. *Πρακτικά Α' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 14-19 Απριλίου 1969), Τόμος Γ' (Νεώτερον Τμήμα)*, 23-102.
- Βογιατζίδης, Ι. 1925. Περί της γλώσσης των Κιμωλίων. *Αθηνά* 37, 108-160.
- Βογιατζίδης, Ι. 1970. Γλωσσάριον της Κιμώλου. *Κιμωλικά Τόμος Α'*. Αθήνα: Εκδόσεις Κληροδοτήματος Γ. Ο. Ν. Αφεντάκη, 161-323.
- Bechtel, F. 1924. *Die griechischen Dialekte, Band III: der ionische Dialekt*. Berlin: Weidmann.
- Beckh, H. (ed.). 1895. *Geoponica sive Cassiani Bassi scholastici de re rustica eclogae*. Leipzig: Teubner.
- Bezmez, S. & Brown, C. H. (eds). 2003. *The Redhouse Turkish-English Dictionary*. Istanbul.
- Blevins, J. & Marmion, D. 1994. Nhanta historical phonology. *Australian Journal of Linguistics* 14 (2), 193-216.
- Boissevain, U. P. 1955-1969. *Cassi Dionis Cocceiani Historiarum Romanorum quae supersunt*. Berlin.
- Borrelli, D. 2002. *Raddoppiamento Sintattico in Italian. A Synchronic and Diachronic Cross-dialectal Study*. New York & London: Routledge.
- Botinis, A., Christofi, M., Themistocleous, C. & Kyprianou, A.. 2004. Duration correlates in Cypriot Greek. *Proceedings of the 17th Swedish Phonetics Conference FONETIK 2004 (Stockholm, 26-28 May 2004)*, 144-147.
- Γιαγκουλλής, Κ. 2009³. *Θησαυρός κυπριακής διαλέκτου*. Λευκωσία: Theopress.
- Caratzas, S. 1958. *L' origine des dialects Néo-Grecs de l' Italie méridionale*. Paris: Les Belles Lettres.
- Chantraine, P. 1999. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*. Paris: Klincksieck.
- Christodoulou, C. 2007. Phonetic geminates in Cypriot Greek: The case of voiceless plosives. *Proceedings of the 8th Annual Conference of the International Speech Communication Association, Interspeech (Antwerp, 27-31 August 2007)*, 1014-1017.
- Coutsougera, P. 2003. The Cypriot Greek syllable. *Oxford University Working Papers in Linguistics, Philology and Phonetics* 8, 1-30.
- Coutsougera, P. & Katsoyannou, M. 2011. The consonant system of obsolescent Greco. *Studies in Modern Greek dialects and linguistic theory*. Nicosia: Research Centre of Kykkos Monastery, 49-60.
- Δράκος, Ν. 1983². *Το γλωσσικό ιδίωμα της Κάλυμνος*. Αθήνα: Αναγνωστήριο Καλύμνου «Αι Μούσαι».
- Davy, J. & Panayotou, A. 2002. Consonantal gemination in Cypriot Greek. *Recherches en linguistique grecque. Actes du 5e colloque international de linguistique grecque Vol. I*. Paris: Harmattan, 155-158.
- Davy, J. & Panayotou, A. 2003. "Spontaneous" gemination in Cypriot Greek. *Mediterranee: Ruptures et Continuités*. Université Lumière-Lyon 2, Université de Chypre, 151-160.
- Dawkins, R. (ed.). 1932. *Leontios Makhairas: Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled "Chronicle"*. Oxford: Clarendon Press.
- Drachman, G. 2009. The OCP in Greek Morphology. *Proceedings of the 8th International Conference of Greek Linguistics (Ioannina, 30 August-2 September 2007)*, 94-106. Available at: http://www.linguist-uoi.gr/cd_web/docs/english/09_drachmanICGL8.pdf
- Drettas, G. 2001. Pour une typologie des structures syllabiques du domaine Grec. *Proceedings of the 4th International Conference on Greek Linguistics (Nicosia, 17-19 September 1999)*, 47-53.
- Ducange, C. 1688. *Glossarium ad scriptores Mediae et Infimae Graecitatis*. Lugdunum.

- Ζαχαρίου-Μαμαλίγκα, Ε. 1994. Η σημερινή κατάσταση του συμαϊκού ιδιώματος. *Νεοελληνική Διαλεκτολογία Τόμος Πρώτος: Πρακτικά του Πρώτου Πανελληνίου Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας (Ρόδος 26-30 Μαρτίου 1992)*, 94-115.
- Gignac, F. T. 1976. *A Grammar of the Greek Papyri of the Roman and Byzantine Periods*. Milano: Cisalpino-Goliardica.
- Göksel, A. & Kerlake, C. 2005. *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.
- Graur, A. 1929. *Les consonnes géminées en latin*. Paris: Ancienne Honore Champion.
- Hadjioannou, K. 1988. The medieval dialect of Cyprus. *The History of the Greek language in Cyprus: Proceedings of an International Symposium sponsored by the Pierides Foundation*, 199-214.
- Hamp, E. 1961. On so-called gemination in Greek. *Glotta* 39, 265-268.
- Herwerden, H. van. 1910. *Lexicon graecum suppletorium et dialecticum*. Lugdunum Batavorum: Sijthoff.
- Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής της τε κοινώς ομιλουμένης και των ιδιωμάτων*. 1933-. Ακαδημία Αθηνών.
- Jouion, P. & Muraoka, T. 2006². *A Grammar of Biblical Hebrew*. Roma: Pontificio Istituto Biblico.
- Κακουλίδη-Πάνου, Ε. & Πηδόνια, Κ. (επιμ.). 1994. *Άθος των Χαρίτων-Φιόρ δε Βερτού: Η κυπριακή παραλλαγή*. Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών.
- Καραναστάσης, Α. 1958. Το ιδίωμα της Αστυπάλαιας. *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 8, 59-144.
- Καραναστάσης, Α. 1965. Η φωνητική των ιδιωμάτων της νήσου Κω. *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 10, 3-96.
- Καραναστάσης, Α. 1984-1992. *Ιστορικό λεξικό των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Κατσίκη, Α. 1974. Χαρακτηριστικά φωνητικά φαινόμενα του συμαϊκού γλωσσικού ιδιώματος. *Τα Συμαϊκά, Τόμος Β΄*, 105-125.
- Κατσουλέας, Σ. 1994. Το τελικό ν και η δίπλωση των συμφώνων στο ιδίωμα του Καστελλόριζου. *Νεοελληνική Διαλεκτολογία Τόμος Πρώτος: Πρακτικά του Πρώτου Πανελληνίου Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας (Ρόδος 26-30 Μαρτίου 1992)*, 203-227.
- Κεσίσογλου, Ι. 1951. *Το γλωσσικό ιδίωμα του Ουλαγάτς*. Αθήνα: Εκδόσεις του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών.
- Κεχαγιόγλου, Γ. (επιμ.). 1997. *Τζωρτζής (Μ)πουστρός (Γεώργιος Βο(σ)τρ(υ)ηνός ή Βουστρώνιος) Διήγησις Κρονίκας Κύπρου*. Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών.
- Κοντοσόπουλος, Ν. 1958. Το γλωσσικό ιδίωμα της Αλικαρνασσού Μ. Ασίας. *Αθηνά* 62, 248-319.
- Κοντοσόπουλος, Ν. 1970. Συμβολή εις την μελέτην της κυπριακής διαλέκτου. *Επετηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 3, 87-109.
- Κριαράς, Ε. 1968-. *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας: 1100-1669*. Θεσσαλονίκη.
- Κωστάκης, Θ. 1968. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Σίλλης*. Αθήνα.
- Κωστάκης, Θ. 1986-1987. *Λεξικό της τσακωνικής διαλέκτου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Kühn, K. G. (ed.). 1829. *Claudii Galeni opera omnia. Vol. 18*. Leipzig: Knobloch.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. 1998. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html.
- Λουκάς, Γ. 1979. *Υλικά διά την σύνταξιν ιστορικού λεξικού της κυπριακής διαλέκτου Μέρος Α΄: Γλωσσάριον Γεωργίου Λουκά*. (επιμ. Θ. Κυπρή). Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών.
- Legrand, É. (ed.). 1881. *Bibliothèque grecque vulgaire, Tome II*. Paris: Maisonneuve.
- L&S: Liddell, H. G. & Scott, R. 1996. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon.
- Μαλικούτη-Drachman, Α. 1987. Η αντιπροσώπευση των διπλών συμφώνων στα Νέα Ελληνικά. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 8, 275-291.
- Μαλικούτη-Drachman, Α. 2009. Στο μεταίχμιο προσωδίας και μορφολογίας: Μαρτυρίες της Ελληνικής. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 29, 15-41.
- Μανωλέσσου, Ι. & Μπασέα-Μπεζαντάκου, Χ. 2012. Τα διπλά σύμφωνα στις νεοελληνικές διαλέκτους: Συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση. Στο Ζ. Γαβριηλίδου, Α. Ευθυμίου, Ε. Θωμαδάκη & Π. Καμπάκη-Βουγιουκλή (επιμ.), *Πρακτικά του 10ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας (Κομοτηνή, 1-4 Σεπτεμβρίου 2011)*, 950-959. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.icgl.gr/files/greek/90-950-959.pdf>.

- Μαυροχαλυβίδης, Γ. & Κεσίσογλου, Ι. Ι. 1960. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Αζού*. Αθήνα: Εκδόσεις του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών.
- Μενάρδος, Σ. 1969. Φωνητική της διαλέκτου των σημερινών Κυπρίων. *Γλωσσικά Μελέται*. Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 1-28. [Πρώτη δημοσίευση: *Αθηνά* 6 (1894), 146-173].
- Μενάρδος, Σ. 1970. Θρήνος της Κύπρου. *Τοπωνυμικά και λαογραφικά μελέται*. Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 288-312. [Πρώτη δημοσίευση: *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 6, 405-432].
- Μηνάς, Κ. 1970. *Τα ιδιώματα της Καρπάθου*. Αθήνα.
- Μηνάς, Κ. 1987. Αφομοίωση του ερρίνου με τους άηχους κλειστούς φθόγγους στην ελληνική γλώσσα. *Πρακτικά του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 20-25 Απριλίου 1982), Τόμος Γ' (Νεώτερον Τμήμα)*, 253-283.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2002². *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Malikouti-Drachman, A. 2003. On Cypriot geminates. *Journal of Greek Linguistics* 4, 69-76.
- Malikouti-Drachman, A. 2007. Greek dialect variation: A co-grammar approach. *Language Variation-European Perspectives II: Selected papers from the 4th International Conference on Language Variation in Europe*, 157-167.
- Malikouti-Drachman, A. 2008. Spontaneous gemination and other wonders in Greek dialects. In N. Lavidas, E. Nouchoutidou & M. Sionti (eds), *New Perspectives in Greek Linguistics*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 35-61.
- Martinet, A. 1937. *La gémination consonantique d'origine expressive dans les langues germaniques*. Copenhagen: Levin and Munksgaard.
- Mayser, E. 1970. *Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit, Band I: Laut- und Wortlehre, Teil I: Einleitung und Lautlehre*. Berlin: De Gruyter.
- Meursius, J. 1614. *Glossarium Graeco-barbarum*. Lugdunum Batavorum.
- Muller, J. 2001. The phonology and phonetics of word-initial geminates. Unpublished Ph.D. dissertation. Ohio State University.
- Muller, J. 2002. On the theoretical implications of Cypriot Greek initial geminates. *Journal of Greek Linguistics* 3, 115-137.
- Newton, B. 1968. Spontaneous gemination in Cypriot Greek. *Lingua* 20, 15-57.
- Newton, B. 1972. *Cypriot Greek: Its Phonology and Inflections*. The Hague: Mouton.
- Πάγκαλος, Γ. 1960. *Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης, Τόμος Γ'*. Αθήνα: Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας (Ακαδημία Αθηνών).
- Παντελίδης, Χ. 1929. *Φωνητική των νεοελληνικών ιδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου και Ικαρίας*. Αθήνα: Π. Δ. Σακελλαρίου.
- Παπαγγέλου, Ρ. 2001. *Το κυπριακό ιδίωμα*. Αθήνα: Ιωλκός.
- Παπαχριστοδούλου, Γ. 1930. Τα διπλά σύμφωνα στη Ρόδο. *Ροδιακή*, φύλλο 1129.
- Πούλος, Ι. Χ. 1939. Γλωσσικά εκ Σίφνου. *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 1, 142-149.
- Pernot, H. 1907. *Études de linguistique néo-hellénique I: Phonétique des parlers de Chio*. Paris.
- Petinou, K. & Okalidou, A. 2006. Speech patterns in Cypriot-Greek late talkers. *Applied Psycholinguistics* 27, 335-353.
- Rohlf, G. 1930. *Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzitat*. Halle: Niemeyer.
- Rohlf, G. 1950. *Historische Grammatik der unteritalienischen Gräzitat*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften.
- Rohlf, G. 1966. *Grammatica storica della lingua Italiana e dei suoi dialetti: Fonetica*. Torino: Giulio Einaudi.
- Σάθας, Κ. (επιμ.). 1877. *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη Τόμος Στ': Ασίζαι του βασιλείου των Ιεροσολύμων και της Κύπρου*. Βενετία.
- Σκανδαλίδης, Μ. 2006. *Λεξικό των κωακών ιδιωμάτων*. Αθήνα.
- Schmidt, M. (ed). 1867. *Hesychii Alexandrini lexicon*. Sumptibus Hermanni Dufftii (Libraria Maukiana).
- Schopen, L. (ed.) 1831. *Ioannis Cantacuzeni eximperatoris Historiarum libri IV*. Bonn
- Schwyzler, E. 1938. *Griechische Grammatik I*. München.
- Seiler, H. 1978. Το πρόβλημα των λεγομένων διπλών με ιδιαίτερη αναφορά σε μερικές δωδεκανησιακές διαλέκτους. *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 5, 207-233.

- Siapkara-Pitsillidou, T. (ed.). 1952. *Le pétrarquisme en Chypre: poèmes d'amour en dialecte chypriote d'après un manuscrit du XVIIe siècle*. Athènes: Centre National de la Recherche Scientifique.
- Τζιτζιλής, Χ. (επιμ.). (υπό δημοσίευση). *Οι νεοελληνικές διάλεκτοι*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Τσοπανάκης, Α. 1949. *Το ιδίωμα της Χάλκης*. Ρόδος.
- Τσοπανάκης, Α. 1971. Ξένα λεξιλογικά στοιχεία Κύπρου και Ρόδου. *Επετηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 4, 133-208.
- Tzitzilis, C. 2004. Das Mittelgriechische in Süditalien und das Problem der Herkunft der neugriechischen Dialekte Süditaliens. In W. Hörandner, J. Koder & M. Stassinopoulou (eds), *Wiener Byzantinistik und Neogräzistik. Beiträge zum Symposium vierzig Jahre Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien im Gedenken an Herbert Hunger (Wien, 4-7 Dezember 2002)*. Wien, 464-481.
- Thomason, S. G. 2001. *Language Contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thumb, A. 1901. *Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus: Beiträge zur Geschichte und Beurteilung der KOINH*. Strassburg: Karl J. Trubner.
- Tserdanelis, G. & Arvaniti, A. 2001. The acoustic characteristics of geminate consonants in Cypriot Greek. *Proceedings of the 4th International Conference on Greek Linguistics (Nicosia, 17-19 September 1999)*, 29-36.
- Tsopanakis, A. 1940. *Essai sur la phonétique des parlers de Rhodes*. Athènes.
- Φαρμακίδης, Ξ. 1983. *Υλικά διά την σύνταξιν ιστορικού λεξικού της κυπριακής διαλέκτου Μέρος Β': Γλωσσάριον Ξενοφώντος Π. Φαρμακίδου* (επιμ. Θ. Κυπρή). Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών.
- Χαβιαράς, Δ. 1891α. Συμιαϊκά. *Ζωγράφειος Αγών, ήτοι μνημεία της ελληνικής αρχαιότητος ζώντα εν τω νυν ελληνικό λαώ, Τόμος Α'*. Κωνσταντινούπολη, 211-265.
- Χαβιαράς, Δ. 1891β. Έθιμα κατά τους γάμους, γαμήλια δίστιχα και δημώδη άσματα της νήσου Τήλου. *Ζωγράφειος Αγών, ήτοι μνημεία της ελληνικής αρχαιότητος ζώντα εν τω νυν ελληνικό λαώ, Τόμος Α'*. Κωνσταντινούπολη, 265-270.
- Χαραλαμπόπουλος, Α. 1985. Συμφωνικός «διπλασιασμός» και δασύτητα στην κυπριακή. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 3, 237-255.
- Χατζιωάννου, Κ. 1949. Το γλωσσικόν ιδίωμα της Πιτσυλιάς Κύπρου. *Κυπριακά Γράμματα* 14, 214-224.
- Χατζιωάννου, Κ. 2000². *Ετυμολογικό λεξικό της ομιλούμενης κυπριακής διαλέκτου*. Λευκωσία: Ταμασός.
- Χατζιδάκης, Γ. 1907. Περί της Ικαρίας διαλέκτου. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά Τόμος Β'*. Αθήνα: Π. Δ. Σακελλαρίου, 396-460.
- Χριστοδούλου, Μ. 2003. Απόψεις περί της ελληνικής γλώσσας της Κύπρου. *Κυπριακές Σπουδές* 54-55, 77-139.
- Χυτήρης, Γ. 1992². *Κερκυραϊκό γλωσσάρι*. Κέρκυρα.